

341

8-
 1449
 449-
 449
 349

9-
 1440

1440
 1440

1440
 1440

71

РІ 727

Р. 19 Ср 11 1099.1

ПЕДАГОГИЧНО - МЕТОДИЧНО

НАСТАВАВНИКЪ

ЗА

УЧИТЕЛЪ ОСНОВНЫ ШКОЛА.

Списао

Dr. Милованъ Спасићъ,

Начал. П. Просвѣш., редовный Членъ Дружтва Срб. Словесности,
и Членъ Школске Комисіе.

Прегледала и одобрила Школска Комисіа.

ДРУГИЙ ПУТЬ СЪ ПОПРАВКАМА ПЕЧАТАНО.

ЦЕНА € 5 ГРОША.

БЕОГРАДЪ.

У Правителственой књигопечатњи.

1859.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

RECEIVED

Nov. 27 89241

LIBRARY

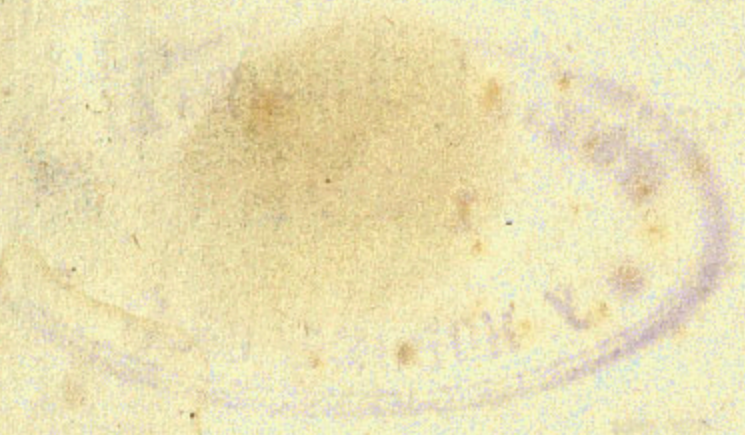

Dr. William

...

...

...

...

...

...

САДРЖАЙ.

	Стр.
Уводъ	1.

ПЕДАГОГИЧНЫЙ ДЕО.

Глава 1. Нужна свойства доброгъ учителя	3.
” 2. Потребна за упознаванъ душевны свойства ученика	4.
” 3. Тѣлесно развѣянъ и чуванъ здравля ученика	5.
” 4. Нравствено изображаванъ	8.
” 5. Внутреный поредакъ училиштне собе	10.
” 6. Приманъ деце у училиште	12.
” 7. Премештанъ ученика изъ едногъ разреда у другій	14.
” 8. Училиштный законъ	15.
” 9. Одличія и награде ученика	17.
” 10. Казненъ ученика	20.
” 11. Предаваами предмети	23.
” 12. Разположенъ учебны предмета	27.
Додатакъ педагогичногъ дела	28.

МЕТОДИЧНЫЙ ДЕО.

Предаванъ учебны предмета уобште	30.
Глава 13. Преправность и преправлянъ ученика	30.
” 14. Нека главна и обшта правила предаваня и наставляня. — Особити начини наставляня	32.
” 15. I. Упознаванъ писмена, срицанъ и читанъ уобште. А. Упознаванъ писмена. Б. Срицанъ. В. Читанъ	36.

	Стр.
Глава 16. II. Писанѣ	46.
„ 17. III. Рачунѣ	52.
„ 18. Веронаука, или наставлянѣ у вери. А. Молитве и пѣнѣ црквено. Б. Свештена Исторія. В. Катихизисѣ	56.
„ 19. Прва Знаня	62.
„ 20. Земљописѣ. А. Земљописѣ обштій. Б. Земљописѣ Кн. Србѣв, Црне Го- ре и Турскога Царства у Европи .	65.
„ 21. Србска Граматика	70.
„ 22. Писмени Састави. И	73.
„ 23. Исторія Србскогѣ Народа	75.

УВОДЪ.

Човекъ спада у редъ животиня наше земль, и нѣгово е опредѣленъ двояко. По тѣлу припада земномъ, а по духу небесномъ свету. Обое пакъ скупа и тесно скопчано, тѣло и духъ, саставляю природну моћъ човеческу. Ова природна моћъ човеческа садржи у себи тѣлесне и душевне силе, коє се могу развити и изобразити. Тѣлесне силе човека развіаю се изъ внутреньости свое, као и душевне; но ове безъ особите помоћи другогъ слабіе напредую, него оне. Изъ овога узрока и треба човекъ за развитакъ свой много више помоћи другога, него ма коє друго створенъ на земљи.

Душевны сила, или моћій и нагона има више: любопытство, подражаванъ, пазенъ, сравњиванъ, сваћанъ, памтенъ, разсуђиванъ, честолюбіе, своєлюбіе, човеколюбіе, любовъ къ иманю и собственности, и т. д. Ова многостручность душевны сила и осећаня, могу човека како къ добру, тако и къ злу водити. Добру га воде, кадъ е помоћу нѣи срце и душу облагородію, а злу, кадъ е ово учинити пренебрегао. По овомъ човекъ се мора далеко одъ найраніе младости за будућій животъ свой спремати, ако оће да свое опредѣленъ постигне, т. е. ако оће, да себи, свомъ ближнѣмъ, свомъ отечеству и човечеству одъ праве користи буде.

Ни еданъ пакъ родитель ніе у станю свою дечицу самъ собомъ и непосредствено, за свеструке живота човеческогъ онако спремати, ка-

ко є потребно. Изъ овогъ узрока и постала су явна (и приватна) заведенія, училишта, у која се дечица скупляю, да подъ управомъ, настояванѣмъ и обучаванѣмъ свогъ наставника, учителя, нужно за животъ воспитанѣ и знанѣ добыю. По овомъ є училишта врло великій задатакъ, єрѣ оно за све струке дружба човеческогъ дечицу спрема ти и преправляти мора, т. є. за фамилю, цркву, државу, човечество.

Но осимъ свию заведенія школски, основна су училишта одъ найвеће важности; єрѣ она спремаю и преправляю младежь за науке выши заведенія, и дѣйствую на образованѣ читавы народа. Ову превелику важность основны училишта увидило є и наше Правительство, зато є се старало, особито Устроєніємъ основны школа одъ 22 Августа 1857 год. и ова заведенія у добро станѣ поставити.

Учитель є прво условіє, да ученици добро напредую. Онѣ є душа у училишту, а образацъ изванѣ овога. Одъ способности и вештине учителя, како у поступаню съ ученицима, тако и у предаваню предмета све зависи. Теоретично знанѣ добываю учительи у заведеніяма за воспитаванѣ и изображаванѣ нѣино установлѣнымъ, а практично у самымъ училиштама, која они управляю и представляю. Но ипакъ нужно є дати учительима некій правацъ, когъ се придржавати имаю не само у училишту и при предаваню предмета ученицима, него и изванѣ овога. Ово є тимъ нуждніє за наше учительѣ, што су они у разнымъ заведеніяма и свакояко изображавани, па имъ понайвише и оскудѣва знанѣ и вештина у воспитаваню и обучаваню. Ово се художество или умѣтство дели на педагогичный и методичный део.

ПЕДАГОГИЧНЫЙ ДЕО.

ГЛАВА ПРВА.

Нуждна свойства доброгъ учителя.

Да бы учитель свою свету дужность съ благословомъ и достойно одправляти могао, и тако общтини и народу одъ праве користи быо, треба да буде:

1. Здравогъ тѣла и бистрогъ разума. Тѣлесны недостатци и слабо, промукло и муцаво изговаранѣ речій, чине велике препоне учителю у нѣговомъ дѣйствованю.

2. Мора быти живогъ духа, доброгъ памтеня, правилногъ уображаваня и брзогъ сваѣаня и рассуѣиваня; или укратко, доброгъ дарованія и честитогъ душевногъ изображеня.

3. По разлики опредѣленя, мора имати и различногъ знаня. Но ово му е у веѣемъ степену потребно, него што е за добро предаванѣ прописаны предмета нужно; ерѣ тимъ и веѣе уваженѣ добья.

4. Добро мора познавати правила воспита- ваня, предаваня и поредка школскогъ, и ова да вешто зна употреблявати.

5. Треба да притяжава детиньско осеѣанѣ, любавъ къ деци, благость, стрплѣнѣ, пріятность и озбильность.

6. Учитель треба, да е за свой позивъ и свое званіе заузеть и одушевлянь.

7. Мора сво задовольство налазити у мирномъ и чисто домаѣемъ животу. И

8. Одъ доброгъ се учителя захтева, да има праву вѣру, да е истинно побожанъ, да са чистымъ увѣренѣмъ свое мысли къ единомъ и преблагомъ Творцу управля, и да у томъ убѣженю живи, да у ничемъ другомъ нема спасеня, осимъ у христїанской вѣри. —

ГЛАВА ДРУГА.

*Потребна, за упознаванѣ душевны
свойства ученика.*

Деца су различне природе, осећаня, наклоности и навичая. Нека су бистра и оштроумна, а нека тупа и глупа; една су скромна, учтива и стрпљива, а друга развратна, раскалашна и нестрпљива; има деце, коя се речій боє, и све се може учинити съ њима лепымъ и благимъ начиномъ, а има и такове, коя се само овымъ начиномъ на редъ и послушность привикнути немогу, него се мораю и строжіє мере употреблявати. По свойству дакле и разлики душевны сила и наклоностей, и по домаћемъ воспитаваню и узрасту деце, дужни су се и учительи управляти. А да бы ово чинити могли самой природи сходно, нужно имъ е знанѣ природе човеческе уобште, и дечїе наособъ. Ово пакъ прибавлясе:

1. прилѣжnymъ читанѣмъ Човекословїя, или науке о човеку;

2. старанѣмъ дознати: у каквомъ су станю и одношеню деца живила, и у каквомъ живе.

3. Кадъ се съ децомъ обходи и добро мотри на њи, особито на њино међусобно обхоћенѣ.

4. Опоминяньмъ на своѣ младе године, на течай свогъ изображеня, и на средства и обстоятелства, у коима є онъ што добро или зло научію, и оно постао, што єсть.

5. Учитель треба да пази на слѣдства свогъ труда, кои є око ученика положію, и одтуда да заключеня чини, шта му є за рукомъ изашло, а шта ніє.

6. Пазити валя и на поступанѣ други учителя и воспитателя, и са овима се свакомъ даномъ приликомъ договарати и савѣтовати.

7. Кадъ се пази и мотри на ону децу, коя су природномъ течаю стварій и само домаћемъ воспитаваню остављна. И

8. Кадъ учитель у поверителномъ сношеню и споразумленю са родителъима ученика стоѣи, ове пита: како се деца кодъ кућа владаю и обходе, и съ чимъ се занимаю.

ГЛАВА ТРЕЋА.

Тѣлесно развіянѣ и чуванѣ здравля ученика.

Тѣлесно є воспитаванѣ одъ велике важности, єрѣ тѣло є обиталиште душе, и само у здоровомъ тѣлу може и душа дѣйствовати, како треба. Тѣлесно воспитаванѣ деце истина да припада више родителъима, него учителъима; но и учитель треба ово да подпомаже, особито у училишту. У чуваню здравля, развіяню тѣла, и леченю разне слабости и болести деце, могу учительи непосредствено и посредствено много добра учи-

нити. А да бы овой дужности достойніе одговорили, мораю се бринути:

А. Непосредствено, или лично старанѣ учителя:

- 1.) да школска соба nebude препуна и тескобна;
- 2.) да є у нъой воздухъ увекъ чистъ и свѣжъ; 3.) да є школа свагда чиста; 4.) да є зими умерено топла;
- 5.) да ученици оштромъ воздуху или промаи (цугу) не буду изложени; 6.) да школа ніе влажна, особито патось; 7.) да се клупе тако поставе, како ученицима немогу сунчани зраци очи засѣнявати; 8.) да лепо тѣло држе, особито кадъ пишу;
- 9.) треба пазити на редъ при пуштаню деце на полъ збогъ тѣлесне потребе, и да се ова тамо дуго незадржаваю; 10.) избегавати опасно тученѣ, и друге казни, као: за уши иъ вући, за косу чупати, усамлѣне, и у тавнымъ и нездравымъ местама затварати; 11.) привикнявати и опоминяти ученике на чистоту, збогъ чега є нужно често иъ прегледати: єсу ли чисти, очешляни и умивени; 12.) благоразумно и умерено давати имъ задатке; 13.) између часова школски чинити мале одморе, и пуштати ученике на чистъ воздухъ, особито лети и у топле дане; 14.) допуштати, да се деца кадкадъ гди згодны места има, купаю, и то подъ надзираніемъ учителя и на избраномъ месту; 15.) гди ученици кодъ школе обитаваю, надгледати, да се спаваћа соба чисто држи, да спаваће хальице често на чистъ воздухъ износе и изтресаю, и да на земљи, особито влажноу, неспаваю; 16.) гди се ученицима єло при школи готови, пазити треба на чистоту, и да се ово у бакарнымъ судовима, особито некалаишанымъ неготови, и у истымъ нестои, а тако да и лебаць буде добро печенъ; 17.) допуштати деци, да се играю, но безопасне и пристойне игре, и ово да бива подъ надзираванѣмъ; 18.) лечити

сврабљиве, или шугаве ученике по правилама за ту цѣль изданимъ одъ Попечительства Внутреннѣ Дѣла, а међу тимъ, шугаве одъ здравы, у одѣльной скаміи држати, и налагати, да се здрави са шугавима немешаю; 19.) савѣтовати и казивати ученицима правила о чуваню здравля, као: да умерено треба єсти, да пиће вина и ракиє (и пива), єденѣ зеленогъ воћа и т. д. деци здраво шкоди, и томъ подобна; 20.) чувати ученике одъ опасны нравій, и одъ тайны грехова младости; 21.) пазити, да ни єдногъ ученика nebude, кои богинѣ нїє лежао, и т. д.

Б. Посредствено в старанѣ учителя: 1.) Кадъ се са родителѣма о здравлю деце споразумева; 2.) кадъ ѿ опоминѣ, да децу треба чисто држати, у време ѿ и често пресвлагити, мити и т. д.; 3.) кадъ имъ представля зла слѣдства, што децу пићемъ нуде и запајаю; 4.) кадъ имъ казує, да є за децу велико зло, што предъ њима о коекаквимъ неприроднымъ и суєвѣрнымъ чудовиштама и страшилама преповедаю, као што су: вампири, вештице и т. д.; 5.) кадъ родителѣма представля велико зло, што децу у милости одвећ маже и тепаю имъ, а у люгости свирѣпо и немилосрдно тукку; 6.) како учитель на комъ детету кою слабость примѣти, треба да се са родителѣма посавѣтує и дозна: єсу ли, и каква су средства употреблявали? па по томъ, да имъ и онѣ саветомъ и дѣломъ у помоћи буде, да дете одъ зла избаве; 7.) гди се ученици кодъ школе ране и обитаваю, саветовати се и предлагати родителѣма и старшинама, сходанъ и удобанъ начинъ о рани и обитаваню деце; 8.) саветовати родителѣ, да деци богинѣ даю каламити, особито, кадъ окружный лекаръ тога ради у народъ изиђе; и т. д.

ГЛАВА ЧЕТВРТА.

Нравствено, или морално изображаванѣ.

Педагогично нравствено изображаванѣ деце естѣ: добарѣ правацѣ дати душевномѣ захтеваню и тѣлесномѣ осећаню. Захтеваня и осећаня има природны и художественны, коя се могу увеличати, умерити и умалити. Што су живля чувства и яче душевне моћи, то су яча захтеваня и желѣ; но одѣ силе уображеня и представленя найвише зависе. Исто тако и обичай има велику силу у овомѣ, ерѣ шта одѣ малена уобичаимо и на шта се привикнемо, оно држимо за добро, па га и чинимо. Треба дакле срце и душу деце одѣ найраніе младости облагорођавати и припитомлявати. — У овомѣ преважномѣ послу за животь людскій, могу учительи врло много добра учинити. А да бы овомѣ преважномѣ позиву свомѣ, колико е више могуће болѣ и достойніе одговорили, треба на слѣдуюћа да пазе:

1. Да деца буду послушна, ерѣ послушность е основѣ нравственности, и душа напредка у свачемѣ добромѣ и лепомѣ. Ова послушность треба да изѣ внутренѣгѣ увереня произлази, збогѣ чега е нужно, да имѣ се свака заповедѣ разясни и каже: за што се ово или оно допушта и заповеда; а ово, или оно забранюе чинити.

2. Треба иѣ привикнявати, да чувства разуму подчиняваю, кое може бити, кадѣ имѣ се казуе: да о свакомѣ послу треба найпре добро размислити и разсудити, па га радити. У овомѣ ученике упражнявати има учитель доволно прилике, ерѣ се често догађа, да ово или оно дете што добро, или зло учини; кое треба одма за предметѣ узети и ученике питати: Бы ли н. п. Радованѣ

овако добро дѣло учинію, да свой разумъ ніе пытао и слушао? А напротивъ: Бы ли Любомиръ ово или оно зло и погрешку учинію, да є свой разумъ пытао и слушао? — По овомъ

3. Да бы нравствена представляя у пуной мери кодъ деце дѣйствовала и у животъ се преливала, мора се учитель бринути, да имъ нравственность срце и душу обузима и у начинъ мишленя прелази.

4. Права є и истина вѣра найбільій емацъ и најсигурниі правацъ за морално воспитанѣ младежи. Бояти се и любити Бога, єсть почетакъ и основъ сваке премудрости и добродѣтели. Па, како є ово света истина, то є учителя најглавниа дужность, да ученике у християнской вѣри изображава и утврђує, ову имъ у срце улива и у животъ претвара. Ово се пакъ најболѣ чинити може, кадъ имъ се християнска вѣра у чистомъ, ясномъ и истинномъ виду представля, и кадъ имъ се суєвѣрне и неистине мисли изъ душе и срца изгоне.

5. Обичай има такву моћь надъ човекомъ, да му у природу пређе, и после га докъ є годъ живъ прати. За то учитель никаква труда не треба да штеди, да свое питомце привикне на: пазљивость, разсудљивость, дѣлательность, поредакъ, чистоту, пристойность и учтивость, услужность, пріятельско обхођенѣ, искреность, честность, правдолюбіє и т. д. Одъ свега пакъ оногъ, што є овомъ противно, треба ій одвикнявати и одучавати.

6. Као што є сходно занимаиє и трудолюбіє душа развитка свію дарованія човечески; тако є оно врло важно и у нравственомъ воспитаваню. Радъ удалява одъ човека грехове и прибавля му здравлѣ и задовољство, безъ кога нравственность не може се ни мислити. Но деца несмеду се само

за онай радъ привезати, кои у школи седећи раде и уче. Она мораю и слободна занимања добывати, као што су игре. Найлакше ће учитель децу съ нравствене стране познати, кадъ се играю; зато треба, да и ово подъ нѣговымъ надзираванѣмъ бѣва, и да имъ друге игре недопушта играти, осимъ оне, кое нравственности нису, нити могу быти противне.

7. Умешность учителя, да уваженѣ, любавъ и повѣренѣ кодъ свои питомца добые, врло е важна за воспитаванѣ. Кадъ ова учитель себи прибави, и у овымъ кодъ ученика стои, онда су нѣгова поучаваня и нѣгови савети и полезни. Зато е една одъ првы брига учителя, да уваженѣ, любавъ и повѣренѣ кодъ свои подчинѣны прибави; а ово найлакше може добыти, кадъ све оно чини, што ученицима заповеда и допушта чинити, а ово избегава, што имъ забранюе, и одашта ѿ одвраћа.

8. Награде и казни есу такође ободраваюћа средства и за нравствено воспитаванѣ. Но оне мораю врло сходне и разумне быти, ерѣ иначе не само што немогу на морално изображаванѣ деце дѣйствовати, него ће и пороке умложавати. Зато учитель треба да е у наградама и казнима врло умеренѣ, обозрителанѣ и праведанѣ. (Види главу 9. и 10.)

ГЛАВА ПЕТА.

Внутренній поредакъ училиштне собе.

Добаръ школскій поредакъ и внутренѣ уреѣнѣ много приноси добромъ напредку ученика. А да ово буде, учитель е дужанѣ пазити:

1. Да клупе или скамје буду по величини и узрасту ученика за седењ згодне и са свимъ потребнимъ снабдѣвене, т. е.: да нису одвећъ високе, или ниске; да су довољно широке; да имаю полице, на којима ученици књиге и друге потребе држе; да ове полице ученицима несмећу, кадъ седе; да су на скамјама округле яме изрезане у којимъ ће ученици мастіонице или дивите држати; да клупе врло косо нележе и да су задњъ постепено нешто мало узвышеніе и тако положене, да учитель све ученике у очима има, и кадъ за своимъ столомъ седи *).

2. Да клупе небуду врло дугачке и узъ дуваръ припрте; зато е најболъ, да се по пространству места у два, или три реда начине и тако поставе, како ће учитель (и ученици) измећу тій редова са своју страна пролазити и ученике болъ надгледати моћи.

3. Да школа има две црне табле, една за рачунъ, а друга за писанъ съ линіяма снабдѣвена; и ове да буду тако постављене, како бы сви ученици у нѣи безъ засѣняваня очію гледати могли.

4. Свака школа треба да има: велику штицу, црне таблице за краснописанъ, нуждне земљовиде, столицу и столъ за учителя, еданъ орманъ подъ затворомъ за оставлянъ школски стварій, еданъ дивитъ съ пескаиономъ и ленбиръ, два протокола (одъ кои ће еданъ служити за уписиванъ ученика, а другій за увоћенъ наредба школски), и икону, коя ће св. Саву представляти.

5. Свака школа треба да има сунђеръ и довољно креде. Сунђеръ треба чисто држати и влажанъ при брисаню употреблявати.

*) Добро е, в кадъ клупе нису една одъ друге выше, али онда треба, да в столъ учительскій узвышенъ.

6. Осимъ школски орудія и стварій, ништа се у школской соби држати несме. Јошъ е строже забранѣно у ню живину пуштати и држати.

7. Одма после часова школски треба свакиъ путь школску собу изветрити и очистити. И

8. Учителю строго у дужность спада пазити, да у школску собу, осимъ ученика, нико самовольно неулази, а јошъ манѣ у њој ко еде, пије и спава; ерѣ тимъ се училишно заведеніе обезуважава, нечистота причинява, и штета предметима школскимъ за ученѣ набављњимъ наноси.

ГЛАВА ШЕСТА.

Приманѣ деце у училиште.

Искусство е показало и показуе, да у училишту неможе бити пожеланогъ реда и успѣха, ако се деца у свако доба године и одвећ мала у школу примаю; зато е ово Устроениемъ основны школа опредѣлено. Но да бы се учительи управљати знали, кадѣ и до когъ времена нове ученике примати могу, и како са ученицима у самомъ почетку године школске поступати валя, слѣдуюћа имъ се у дужность ставляю:

1. Нови ученици примаю се у училиште само у почетку године школске, т. е. одъ 1. до 20. Августа, и несмеду млађи бити одъ 6, а старіи одъ 12 година.

2. Да бы родителѣи и старіи ученика знали ово време, дужанъ е и учитель ово при почетку године школске средствомъ надзирателя школскогъ, кметова, примирителны судова, а и самъ собомъ целой общини школской объявити.

3. За наведены 20 дана неће учитель нове ученике, како кои дође, учити одпочиняти, него ће иј само преправљати и трудити се, да имъ школу омили (Глава 13.). Како пакъ време примана прође, и по наредби власти децу за школу попише, одма ће прикупљене ученике у редованъ списакъ ставити и учити одпочети.

4. Кадъ бы се догодило, да кое дете после прописаногъ времена, (но найдалъ до конца Септембра), у школу дође, и да су ученици у предаваемымъ предметима одмакли, учитель може и таково дете примити; но ово мора донде приватно и изванъ часова школски обучавати, докле редовне ученике небы достигло, и по томъ га остальма причислити. За овај изванредный трудъ, стои учителю на вољи особиту награду одъ родителя и старіи ученика искати и уговорити.

5. Ученике, кои су прошле године у школу ишли, како се прикупе, учитель ће одма у надлежне разреде по Глави 7. преместити, и учити одпочети, нечекаюћи да 20. Августъ прође.

6. Ако не бы кои одъ ученика прошле године у школу ишавши, до 20. Августа у школу дошао, а доцніе се привио, учитель га е дужанъ примити, и у истый разредъ ставити, у комъ е и прошле године быо. Но ако бы га хтео приватно (по предходећой 4. точки), донде обучавати, докъ остале ученике надлежногъ старіегъ разреда не постигне, или ако е прошле године превосходный успѣхъ показао, може га и у надлежный старіи разредъ ставити. И

7. Учителыма се забранюе, на приватъ узету децу, у време часова школски и у школи учити, еръ тимъ редовни ученици уштрбъ трпе.

ГЛАВА СЕДМА.

*Премештай ученика изъ єдногъ разреда
у другій.*

У невреме премештати ученике изъ нижи у выше разреде, или кадъ нису за выше разреде преправлѣни, много смеће напредку ученика, а и забуну у училишту причинява. Да бы ово свакій учитель избегао, и како надлежи у овомъ обзиру поступао, има пазити:

1. Да ученике у невреме изъ єдногъ разреда у другій нипошто непремешта, него само у одређено време; а то є почетакъ године школске.

2. Съ концемъ сваке године школске, учитель треба, да две, у свему єдиначе разреднице, или класификаціє напише; одъ кои ће єдну одма надлежномъ надзирателю школскомъ доставити и предати, кои ће є преко полицајне власти Поп. Провсвѣщенія доставити, а другу за школу задржати.

3. Свака разредница треба да є разделѣна на онолико одделеня, колико разреда у комъ училишту постое; а свако одделенѣ на три реда. Тако дакле дођа ће найпре „врло добри“ ученици свакогъ разреда, па онда „добри“ и напоследку „слаби.“ Међу слабе, ставляће се само они ученици, кои нису у предаваемымъ наукама добаръ напредакъ показати могли; почему ће и будуће године школске у истомъ разреду остати.

4. Учитель є дужанъ разредницу, кадъ се година школска сврши, предъ свима ученицима, и нѣювымъ старіимъ (кои се ту десе), явно и гласно прочитати съ тимъ додаткомъ: да ће сви они, кои су съ превосходнымъ и првогъ реда успѣхомъ свое предмете свршили, предстоєће године школске у выше разреде премештени быти; а кои су

другогъ реда, да ће у истомъ разреду остати, да га повторе.

5. По прочитаню разреднице дужанъ є учитель исту школскомъ протоколу, као школскій актъ, приложити, чувати є, и у случаю премештая, или изступленя изъ учительскогъ званія, свомъ є заступнику оставити.

6. У случаю томъ, кадъ бы ученикъ изъ єдне школе у другу прећи хтео изъ буди когъ узрока, или бы течай надлежне школе свршио, и свидѣтелство имати желіо, учитель ће таково — свидѣтелство — по заслуги ученика дати, изложивши у нѣму: кои є разредъ и съ каквымъ успѣхомъ свршио, и како се є владао.

7. Ни єданъ учитель несме ученика изъ друге школе у свою примити безъ свидѣтелства надлежногъ учителя, особито у теченію године школске. Но у особитомъ случаю, као што є тежка болестъ или смртъ дотичногъ учителя, може ово учинити, али ипакъ съ допуштенѣмъ надзирателя школскогъ.

8. Учителю се забранює дете изъ училишта исклучити, безъ одобреня дотичногъ надзирателя школскогъ.

9. По варошима и паланкама, гди су разреди на два или више учителя поделѣни, неће се давати свидѣтелства ученицима при премештаню исты изъ єдногъ разреда у другій; него ће се надлежный учитель по разредници учителя нижегъ разреда управляти, и ученике у свой разредъ примити.

ГЛАВА ОСМА.

Училиштный Законъ.

За свако дружтвено заведеніє нужна су нека правила, по којима ће се сви чланови тогъ

заведенія управляти. Ово како є потребно за дружтва и найзреліи людій, тако є за дечицу іошъ потребніє; еръ она текъ што почию у друштву бывати и живити, па незнаю ни мало, шта имъ чинити валя; и што є нужно, да се одъ найраніє младости на послушность и повиновенъ закона привикняваю. Да бы дакле деца знала, шта имъ чинити валя, нужданъ є училиштный законъ, кои треба чисто, разговетно и понятно написати, на дувару у училишту прикованъ држати, и сваке га седмице еданпутъ торжественно ученицима прочитавати, како бы га болъ упамтили, и по нѣму се владали. Образаць таквогъ закона єсть слѣдуюћій:

1. Ученици су дужни у школске дане на време и уредно у училиште долазити.

2. У училишту треба да су мирни, и на оно газе, што учитель говори.

3. Свакій мора свое ствари чисто и у порядку држати.

4. Свакій мора бити чистъ, очешлянъ и умивенъ.

5. Истину валя свагда говорити, и съ другима у любви и братски живити.

6. Нико несме срамно говорити и певати, псовати, и другомъ имена издевати.

7. Строго є забранѣно красти, туђе узимати, и затаивати.

8. Нико ништа не сме мрляти, резати и кварити.

9. Забранює се ученицима поредъ себе шкодљиве ствари носити и у школу доносити, као што су: ножеви, пиштољи, баруть и т. д.

10. Свакій треба одъ куће у школу, и изъ школе кући да мирно иде, и по сокацима се не задржава, нетрчи, невиче, непева и неигра.

11. Нико се несме на забранѣномъ месту и у забранѣно време купати.

12. Свакомъ е ученику забранѣно изванъ оногъ места ићи, у комъ живи; а јошъ строже, безъ знања родитеља или стари, и допуштена учитеља.

13. Дужность е ученика сваке недељѣ и празника благовремено у школу долазити, и одавде у цркву ићи.

14. Свакій е дужанъ св. службу и на определенъомъ месту у цркви, смирено и благоговѣно одстояти. И

15. Свакій е ученикъ дужанъ учитеља безусловно слушати и ињговымъ се заповестима повиновати.

ГЛАВА ДЕВЕТА.

Одличія и награде ученика.

Одликовати и награђивати добре и ваљне ученике врло е нужно; ерѣ тимъ се побуђую и подстрекаваю на ревность, приљжаванѣ и добро владанѣ. Ово чинити има учитель врло много начина, но мора бирати оне, кои су за ученике најсходни, и кои ће имъ на добро и побуђенѣ служити. У одликованю и награђиваню ученика, као и у остальмъ мора бити учитель врло праведанъ и безпристрастанъ; иначе ће иј навући на порокъ зависти, злобе, међусобне мрзости, освете и т. д. Да бы се пакъ учитель у овомъ врло важномъ дѣлу болѣ управљати и тако својој дужности достойне одговарати могао, ове му се точке за правацъ ставляю:

Педагогика.

1. Кады учитель ученике у надлежне разреде стави, установиће „званіє одличія“, и зваће се: позорникъ школскій; позорникъ разредный (н. п. I. II. и т. д. разреда), и позорникъ прве, друге и т. д. клупе, или скаміє. Исто ће тако и места одличія по разредима и скаміяма означити.

2. Званіє „позорникъ школскій“ даваће најбодѣмъ ученику изъ најстарієгъ разреда, а остала најбодѣмъ ученицима надлежны разреда и скамія.

3. Ученици несмеду меняти скаміє и места произвольно, него ће свакій у своіой скаміи и на свомъ одѣ учителя по заслуги опредѣльномъ месту седити. Тако ће н. п. I разреда ученици седити у предњимъ скаміяма, II. у средњимъ, а III. у последњимъ; или, ако су скаміє у два или више редій стављене, може свакій разредъ за себе добыти по едно одделенѣ скамія. Ученицима пакъ по разредима свагда треба така места опредѣлявати, како ће болѣи лошіє предѣ собомъ имати.

4. Позорници ће свагда на првомъ и најодличніємъ месту свогъ разреда и скаміє седити. До овы ставляће се остали ученици редомъ, и то по заслуги.

5. Како су званія школска за заслуге ученика установљена, тако єданъ ученикъ неће непрестано бити позорникъ школскій, разредный и т. д., ако изъ своіу предмета ніє најбодѣмъ. Тако н. п. докле часъ читаня трає, быће онај позорникъ, кои најбодѣмъ успѣхъ у читаню показує; за време рачуна опетъ онај, кои є најбодѣмъ у рачуну, и т. д. Исто тако и ученицима осталымъ, даваће се одличія места, како кои изъ когъ предмета исто заслужує.

6. Учитель мора пазити и на прилѣжность ученика, єрѣ има слабієгъ дара деце, а међутимъ

врло прилѣжне. И овакве ученике треба одликовати и явно похваљивати, како небы духомъ клонули и у прилѣжаваню попустили.

7. Писмене похвале давати ученицима, такође е побудително и подстрекателно; но ове треба да буду кратке. Тако н. п. кадъ бы се Миланъ Мирковићъ у писаню одликовао, може му дати учитель цедулю са изложенѣмъ: Милану Мирковићу ученику (н. п. I. разреда) за одличіе у писању; — кои бы се у рачуну најболѣ показао, треба ставити: за одличіе у рачуну, и т. д. На овакве цедуль, веће важности ради, учитель ће се свагда подписати и датумъ ставити. —

8. За овимъ моралнимъ одличіама, која су врло подстрекателна, да деца ревную, слѣдују материјалне награде. Ове треба да се састоје у лепимъ и полезнимъ књижицама и разнимъ ликовима, особито изъ природне исторіе. —

9. Да бы учитель што већу ревностъ и саревнованѣ у напредованю кодъ свои ученика пробудио, не треба да жали ни одъ свое собственности штогодъ потрошити за награду добры ученика, особито сиромашнии. Међутимъ треба, да се са родителѣма и старимъ одликујући се ученика свагда споразумева, и ове лепимъ начиномъ скланя, да своіой деци за награду, по кою лепу и полезну књижицу купе.

10. Одело такође може се употребити за пробуђенѣ ревности кодъ ученика. Тако н. п. кадъ родители оће штогодъ своіой деци да купе, као: фесъ, чизме, или еменіе и т. д. учитель може, ступивши напредъ у споразумленѣ са родителѣма, ове ствари къ себи узети, и явно іѣ надлежнимъ ученицима дати съ додаткомъ: да іѣ н. п. Радованѣ заслужуе, а Милутину се даю съ томъ опоменомъ, да у напредакъ болѣій и прилѣжніи буде. И

11. Позорнике ће учитель, као своје помоћнике сматрати, и тако њ по свомъ добронађењу употребљавати: да пазе на миръ и поредакъ у школи, особито у одсуствію учителя; да немирне и редъ квареће бележе; да мотре свакій на свой разредъ и скамію, да ученици дате имъ послове прилжно раде, у кнѣигу гледаю и пазе кадъ читаю, еданъ другогъ неузнемираваю, у школи неразговараюсе, и т. д.

ГЛАВА ДЕСЕТА.

Казненъ ученика.

Деца највише греше изъ немирности, т. е. изъ живогъ нагона дѣлательности; и мало кое дете учини зло съ намеромъ. Кадъ се ова воля къ дѣланю съ ученѣмъ скопча, онда немирность и злоупотребленъ времена изчезава, и деца добываю любавъ къ школи и ученю. По овомъ, казни мораю такве бити, кое ће грешеће исправљати и одъ погрешака чувати, а не такове, кое ће неко злочинство наказивати. Учитель дакле при казненю ученика сваку строгу и свирѣцу казнь треба да избегава, а благу и исправляюћу упражњава. А да бы у овомъ послу предосторожніе поступати знао, на ове се начине казни упућуе:

1. Образномъ и непоквареногъ срца и чувства детету, и немію погледъ учителя, естъ казнь; зато ће учитель на ово пазити, и свой, иначе пріятанъ погледъ, у неприятанъ и намргођенъ обраћати. Къ овомъ, кадъ се погрешку учинившіи ученикъ, и са опоменомъ и укоромъ предусретне, врло добро на исправленъ њгово може дѣйствовати.

2. Съ наградама ученика (глава предходѣща) стои и казнь у свези. Учитель може казнити ученика, особито немарљивога у ученю, са лишениѣмъ школскога званія, позорника, и са премештаемъ съ одличнїегъ места на маѣ одлично, или изъ єдне скаміє у другу.

3. За несташне, и своє садруге узнемираваюће ученике, као и за оне, кои у школи дремаю, найсходнїа є казнь, да изванъ скаміє стояти и свой посао радити мораю, као: читати, на таблици одъ шифера рачунати.

4. Клечапъ є такође строжїа казнь за ученике, зато ће є учитель само при већой нужди употребљавати. Но са голымъ коленима, и на подметнута зрна нагонити ученике да клече, забрањує се.

5. За неумивене, неочешљане и уобште нечисто држеће се ученике, сходна є казнь, да учитель натера неочешљаногъ, да се одма очешља, а неумивеногъ, да се уміє; и то изванъ школе.

6. Деца се за погрешке, особито изванъ школе учинїене, могу казнити и овако: Учитель ће на листу артїє написати погрешку, кою є какавъ ученикъ учинїо, казавши га по имену, и овай ће сагрешившемъ на прси са чїодомъ прибости извєдши га наредъ школе, па ће єдногъ ученика изазвати, да є гласно и явно прочита, и тако га предъ целомъ школомъ изобличи. Са овымъ неповольнымъ накитомъ, може погрешившїй неко време и стояти, и то изванъ скаміє и окренуть ученицима.

7. Ученике после часова школски, у школи, или у каквой другой соби, затворене остављати, врло є незгодна казнь. Но у случаю нужде може се и ово средство за исправленъ ученика употребити; али учитель мора пазити: да затворени

буду подъ надзираніемъ; да имъ посао да, кои у затвору израдити мораю; да затворъ само неколико сатій трае; и да то обноћь никако nebude. Ова се казнь може и тимъ поощрити, да затворени безъ ручка буду, или да имъ се само мало леба и воде да.

8. Тући ученике прутомъ или виргазомъ и т. д. ніе слободно. Но, кадъ учитель за исправленъ едногъ раскалашногъ и развратногъ ученика сва допуштена средства употреби, па не може да га одъ неуредности одврати, онда и ову последню казнь може употребити, али са великомъ предосторожносћу, а та е: да пази, е ли дете за телесну казнь (да ніе н. п. просуто, или да непада у велику болестъ); да мотри, како ће справъ узраста ученика и казнь сходна бити; да своіомъ рукомъ казнь никадъ неизвршуе, него преко ученика, кои е ономъ раванъ, кои се казни; да по голомъ телу никадъ неказни, еръ се тимъ благообразность и осталы ученика вређа; да рачунъ о телесно казнињнымъ води, означивши: колико е кои, кадъ и зашто казнињнь быо; и напоследку да телесну казнь изврши, кадъ се часови школски сврше, како се у време ученя небы и остали ученици узнемиравали. И

9. Кадъ учитель ученике казни, има пазити: а) да едну и исту казнь често неупотреблява, еръ ће е деца огуглати и уобичаити, и тако никаква упечатленя и добра слѣдства неће имати; б) да казни постепено иду, веће после маньи, и строжіе после блажии; в) да лютость и ярость избегава, и у томъ станю децу никадъ неказни; г) да при казненю ладнокрванъ, но озбилянъ буде, како бы и сами ученици увидили, да учитель само изъ нужде казни, да бы грешеће исправіо; д) свагда ће ученицима разяснити, зашто се овай или онай

казни, а и точку ђе закона школскогъ напоменути, противъ коє є погрешіо; и е) врло добро пазити мора, да деца какво прирастїє неосете и непримѣте. Тако н. п. кадъ бы два ученика равну погрешку учинили, одъ кои є єданъ бывао казнѣнъ, за буди какву погрешку а другій ніє, онда є нужно разяснити: зашто є н. п. првый строжіє казнѣнъ, него другій. —

ГЛАВА ЄДНАЕСТА.

Предаваеми предмети.

Предмети, кои се у нашимъ основнымъ школама предаю, єсу ови, и овако су на разреде и полгодїа поделѣни:

ПРВЫЙ РАЗРЕДЪ.

Прво полгодїє.

- 1.) Штица и Букварь. Познаванѣ писмена и срицанѣ съ грађанскимъ писменима.
- 2.) Писанѣ грађански писмена на табли.
- 3.) Наизуство ученѣ броева до 100, писанѣ таквы на табли и броянѣ са стварима.
- 4.) Наизуство ученѣ молитвїй: Отче нашъ, и Богородице Дѣво.

Друго полгодїє.

- 1.) Продуженѣ Буквара, т. є. читанѣ са грађанскимъ писменима.
2. Познаванѣ црквены писмена, срицанѣ и читанѣ.

3. Продуженъ писаня на табли, и почетакъ по прегледалици.

4. Наизуство ученъ броева до 1000, писанъ таквы на табли (и броянъ са стварима).

5. Наизуство ученъ Символа Вѣре.

ДРУГИЙ РАЗРЕДЪ.

Прво полгодіе.

1.) Читанъ изъ прве Читанке (прво оддѣленіе).

2.) Читанъ изъ Часловца.

3.) Продуженъ писаня по прегледалици.

4.) Изъ Рачунице прва два вида са равнонареченымъ броевима, и наизуство ученъ таблица, сабирания и одузиманя.

5.) Кратка Свештена Исторія Старогъ Завѣта.

6.) Прва Знаня, на изусть (прва и друга глава).

7.) Наизуство ученъ молитвій: пре и после обѣда, пре и после спаваня.

Друго полгодіе.

1.) Читанъ изъ прве Читанке (друго оддѣленіе).

2.) Читанъ изъ Часловца.

3.) Продуженъ писаня по прегледалици.

4.) Изъ Рачунице друга два вида съ равнонареченымъ броевима, и наизуство ученъ таблица: множеня и деобе.

5.) Кратка Свештена Исторія Новогъ Завѣта.

6.) Прва Знаня, на изусть (трећа и четврта глава).

7.) Наизустьно ученѣ десетъ заповедій Божіи. Пѣніе учиће се у оба полгодія овогъ разреда.

ТРЕЋИЙ РАЗРЕДЪ.

Прво полгодіе.

1.) Читанѣ изъ друге Читанке (до пола).

2.) Читанѣ изъ Псалтира.

3.) Писанѣ по прегледалици, и по казиваню.

4.) Изъ Рачунице: Правила о разноареченымъ броевима, и прва два вида разноаречены броева.

5.) Краткій Катихизисъ, прва часть.

6.) Прва Знаня, наизусть (пета и шеста глава).

7.) Основи Математичногъ и Фисичногъ Земљописа са употребленѣмъ земљовида.

Друго полгодіе.

1.) Читанѣ изъ друге Читанке (до края)

2.) Читанѣ изъ Псалтира.

3.) Писанѣ по казиваню (изъ Писмены Са-става).

4.) Изъ Рачунице друга два вида разноаречены броева.

5.) Краткій Катихизисъ, друга и трећа часть.

6.) Прва Знаня, наизусть (седма и осма глава).

7.) Основи Грађанскогъ Земљописа са употребленѣмъ земљовида.

Пѣніе оба полгодія.

ЧЕТВРТЫЙ РАЗРЕДЪ.

Прво полгодіе.

- 1.) Читанѣ изъ треће Читанке.
- 2.) Писанѣ по казиваню (изъ Писмены Са-става).
- 3.) Изъ Рачунице, повторавањ сва четири вида са равнонареченымъ и разнонареченымъ броевима.
- 4.) Повторавањ целе Кратке Свештене И-сторіе.
- 5.) Кратки основи изъ Србске Граматики до глагола.
- 6.) Кратка Србска Исторія до Кнеза Лазара.
- 7.) Изъ Земљописа: о Срби.

Друго полгодіе.

- 1.) Читанѣ изъ треће Читанке (продуженѣ).
 - 2.) Писанѣ по казиваню (изъ Писменны Са-става).
 - 3.) Изъ Рачунице: о простомъ правилу трой-номъ.
 - 4.) Повторавањ целогъ Краткогъ Катихизиса.
 - 5.) Кратки основи Србске Граматики одъ глагола заклучително, па до синтакса изклучително.
 - 6.) Кратка Србска Исторія одъ Кнеза Лазара до найновіи времена.
 - 7.) Изъ Земљописа: о Европской Турской.
Пѣніе оба полгодія.
-

ГЛАВА ДВАНАЕСТА.

Расположенѣ учебны предмета.

Одъ вештогъ и цѣли сходногъ расположена учебны предмета, много зависи и успѣхъ ученика. У предизложенной главы предмети су само на разреде и полгодія поделѣни. Но да бы учитель исте предмете и на месеце, седмице, дане и часове, па и задатке цѣли сходнїе разделїо, и за прописано їй време свршио и добро повторїо, има пазити:

1. Коє предмете у комъ разреду и полгодїю предає, и колико су ови велики.

2. Какве є важности кои предметъ и каквогъ садржая.

3. Како є кои предметъ тежїй или лакшїй за понятїе деце, и како у комъ успѣваю.

4. Добаръ учитель треба да зна, колико има школски дана и сатїй у комъ полгодїю, и по томъ да своє предмете на задатке тако расположи, како ће їй не само свршити, него и повторити моћи.

5. Чешће є повторавањѣ предмета врло нужно, особито за малу децу; зато учителю не треба чекати, да ученици предметъ сврше, па га онда повтораваю. Онъ треба да ово тако располаже, како ученици оно, што за 5 дана изуче, 6-гъ поновити, што за 20 дана науче, за 4 повторити, а што за 4 месеца сврше, за остало време полгодїя (40 дана) све добро повторити и утврдити моћи.

6. Време часова школски треба на предмете разделити, и по важности и тежини предмета, некомъ више, а некомъ мањѣ и часова посветити. И

7. При задаваню деци урока, особито при повторавању, мора се пазити и на саюзъ и целость предмета. Тако н. п. свакій §, глава, део, и т. д. у књижицама школскимъ, саставля нешто цело, зато га онда треба и повторити, кадъ се сврши.

ДОДАТАКЪ

ПЕДАГОГИЧНОГЪ ДЕЛА.

Пазити, да ли су сва деца у школи и о одсуству нѣовомъ точанъ рачунъ водити, много приноси прилѣжномъ посѣђаваню школе; зато е учителя дужность:

1. Како ученике попише и у протоколъ стави, да *прозивателну листу* начини, изъ кое ће ученике прозивати, и у кою ће одсуства нѣова бележити.

2. Една прозивателна листа може за дуже или краће време служити; но најсходнѣе е, да се таква за месецъ дана устрои.

3. Ова листа треба осимъ рубрике за име и презиме свакогъ ученика, на толико рубрика да се подели, колико е дана у месецу; и по томъ да се свакогъ школскогъ дана рубрика на две подрубрике раздели, т. е. на пре и после подне.

4. Учитель треба да свакій данъ своѣ ученике, пре и после подне, и одма у почетку часа школскогъ прозива; нѣова одсуства точно и верно бележи; и по овомъ се стара дознати: зашто одсуствуюћий нѣ у школу дошао?

5. Кадъ бы дознао, да су узрокъ родителни, што кое дете у школу недолази, треба му се по-

старати, да се са родителѣма састане и нѣи по-савѣтуе и разясни имъ, да е то за дете велико зло, што га одъ школе обуставляю; ерѣ дете остае натрагъ одъ осталы ученика, па после губи волю учити, а и на неуредности се приви-княва.

6. Сваке суботе, треба да учитель изводъ одсутства ученика начини, и да поименце и явно каже: колико е кои ученикъ за ово или оно вре-ме одъ школе одсутствовао; при чему ће наравно одсутствовавшие опоменути и заказати имъ, да у будуће у школу уреднѣе долазе. А да бы ова опомена јошъ веће дѣйство имала, може учитель ово чинити и у присуству родителя и старіи уче-ника, особито: надзирателя школскогъ, свеште-ника и кметова. Овай ће изводъ одсутства уче-ника предавати надзирателю на далѣй по дужно-сти нѣговой поступакъ. И

7. Све прозивателне листе преко целогъ полгодія и године, треба учитель да чува; и приликомъ полгодишнѣгъ испита, учинивши гла-вный изводъ одсутства ученика, покаже: коли-ко е кои ученикъ овогъ или оногъ теченія одъ школски часова одсутствовао. Овымъ дѣломъ, у случаю слабогъ успѣха поедины ученика, учи-тель ће и самъ себе, кодъ присуствујући о-правдати.

МЕТОДИЧНЫЙ ДЕО.

Предаванѣ учебны предмета уобште.

Методъ или начинъ, коимъ се учебны предмете предаю, есть одъ найвеће важности за постиженѣ цѣли у напредку ученика. И при наибольшмъ избору учебны предмета, као и при найяснѣмъ и найтечнѣмъ саставу и слогу исты, опеть се пожеланный успѣхъ, неможе учинити, ако се добрымъ и сходнымъ начиномъ не предаю. Изъ овогъ слѣдуе, да учитель мора добро знати не само предмете, кое ученицима предае (глава 11.), него и начинъ, коимъ ће ий предавати. Онъ мора дакле правый вештакъ быти у предаваню предмета и наставляню ученика, кое євро велико уметство. —

Начинъ предаваня предмета има своя правила, коя се деле на: *обшта и особена*. Обшта су правила она, коя за све предмете важе; а особена, коя по разлики и садржаю предмета, єсу различна. Но пре свега овога држимо за нужно найпре: о преправляню ученика, неколико речій прословити; па онда и на обшта, и особена правила наставляня прећи.

ГЛАВА ТРИНАЕСТА

Преправность и преправлянѣ ученика.

Одъ домаћегъ, или кућевногъ станя и отношения зависи и преправность ученика за наставлянѣ и обучаванѣ. У некимъ се кућама деца боль воспитаваяю, и за науку преправляю, а у некимъ

лошіє. Има домова, у којима се деца скоро у свакомъ смотренію кваре, и тако покварена у школу долазе. И овај є случай много чешій у варошима, него у селима. Осимъ овога, деца много више времена кодъ свои кућа и у фамиліама проводе, него у школи и предъ очима учителя; и тако, што у школи уче, то често кодъ куће рђавимъ примѣромъ и дѣломъ свои старіи кваре и разораваю.

Ова околность и принуђава учителя, у обзиру преправности деце, на особита нека правила пазити, а та су:

1. Треба му се постарати, да станѣ свакогъ ученика и са своію страна позна, а те су: а) каквогъ є коє дарованія за ученѣ, како уобште, тако и за поєдине предмете; б) чему се є дете кодъ куће привикло; в) на шта већу или маню наклоность има; г) є ли дете кодъ куће што учило, и ако є учило, како є и шта є научило*); и д) ако є коє дете и пређе у школу ишло, треба испитати и дознати: шта є учило, како и шта зна, колико є времена учило, и є ли посѣђаванѣ школе изъ буди когъ узрока прекидало. —

2. Деца, особито мала, често врскаю, шушкећу или муцаю, и речи чисто и ясно неизговараю; коє бива или одъ природе, или зле науке, што су їй родителѣи и старіи тепаюћи имъ тако научили. Ово учитель мора испитати и дознати, и по томе се старати, да децу одъ злогъ навичая

*) Очеви и старіи деце, кои су вњнгу учили, често имаю обичай, да свою децу пре полазња у школу уче на паметъ: А, Б, В, и т. д.; па деца ово на паметъ знаюћа, а знаке слова непознаваюћа, много се теже прививаваю на слова, коя изговараю, пазити и иста утувити, него она, коя нису имена писмена на паметъ учила. Зато нетреба децу кодъ куће и одока учити, а и учитель нетреба, да имъ имена писмена редомъ: А, Б и т. д. показує и допушта, да їй редомъ и на паметъ изговараю. (Види главу 15).

одучи, а и саме природне сметнѣ, у ясномъ и чистомъ изговараню речій, колико е могуће одклони.

3. По наведенымъ дознавши учитель станѣ и способность или неспособность ученика, дужанъ е старати се, да іѣ колико е могуће изедначи, т. е. да лоше добрыма, а развратне честитыма приближи, и тако да све школскомъ поредку привикне.

4. Омилити деци школу и ученѣ, естъ одъ врло велике важности; и ово треба одма чинити одпочети, како се деца у школу прикупе. Благимъ и любкимъ начиномъ треба съ децомъ поступати, особито съ новацима, и тако ученицима дѣломъ показати, да е учитель нѣинъ правый добротворъ и наставникъ у свему добромъ, лепомъ, праведномъ и полезномъ.

5. Кадъ учитель дозна (точка 1. подъ г), да се деца кодъ куће кваре, одма треба да се са родителыма посавѣтуе и каже имъ, да не треба децу одока и безъ реда учити, еръ се тимъ забунюю. И

6. За време приманя деце у школу, т. е. одъ 1, до 20. Августа, учитель ће примлѣну децу преправляти. Ово се састои у томъ, да іѣ учи: како треба седити, стаяти, крстити се; — давати имъ различне речи, лакше и теже, да изговараю; казивати имъ, шта поредакъ школскій изискуе; обяснявати имъ, како е нужно, да деца у школу иду; и показивати имъ, како треба регрштеръ држати и на таблици черте или линіе вући, и тако се за писанѣ преправляти.

ГЛАВА ЧЕТРНАЕСТА.

Нека главна и обшта правила предаваня и наставляня.

Наставлянѣ и обучаванѣ треба да постепено напредъ иде. Найнижій е степень онай, на комъ

се дете налази, кадъ у школу ступи, а найвышій онай, комъ га учитель водити мора. Ова постепеность опредѣлюе се по предаваемымъ предметима, и по природномъ развіянню изображаваюћи се сила деце. По овомъ:

1. Наставлянѣ мора се почети са најлакшимъ предметима, и одъ овы стопу по стопу на теже прелазити. Лакше е пакъ оно: што е чувствено и просто, што е у очима и сваћаню деце, и што предуготовно знанѣ неизискуе; а теже е: што е умно, што е сложено, што е изванѣ видо-круга дечиѣгъ, и што друга знаня предпоставля.

2. Прекиданѣ у наставляню несме бити. Кадъ бы н. п. учитель штогодъ изъ прописаногъ предмета за предаванѣ изоставио и прескочио, учинио бы неприродный скокт., кой бы ученике манѣ или више у забуну довео. Изъ овогъ узрока и нужно е, да се учитель реда у предаваню строго држи, ништа одъ прописаногъ за предаванѣ неизоставля, и уобште, да све по плану и у свези ради.

3. Наставлянѣ и обучаванѣ мора бити разумително; ерѣ безъ овога оно ништа невреди. Разумително е пакъ онда, кадъ ученици учителя разумеваю, кадъ му са уверенѣмъ слѣдую, и кадъ су у станю ону науку усвоити, кою имѣ онѣ предае. А да ово буде, учитель несме: а) предпоставляти, да га ученици разумеваю, или да ово и оно знаду, него се мора о овомъ уверавати; б) треба да онымъ ѣзикомъ говори, кои деца савршено разумеваю, т. е. простонароднымъ и понятію деце сходнымъ *); и в) све, што е ново мора

*) У онымъ предѣлима, гди су деца влашка и србска помешана, или су и само влашка, треба учитель да живо настаява, да и србскій ѣзикъ науче, казуюћи имѣ, како е то нужно за нѣи. У онымъ пакъ предѣлима, гди се србски покварено говори, т. е. са бугарскимъ ѣзикомъ помешано,
Педагогика. 3

оснивати на старомъ, ученицима већъ познатомъ, и тако да долазећа са предходѣнимъ у непрекидној свези стоѣ.

4. При наставляню мора учитель пазити, да све силе или моћи ученика развѣя и изображава. По овомъ наставлянь две цѣли има: една ѣ, да ученици знаня за животъ нужна прибаве, а друга ѣ, да срце и душу облагороде и упитоме. Наставлянь дакле мора бити не само изображаваюће, него и воспитаваюће. Ово пакъ ако нѣ, онда ѣ едностранно и свою цѣль промашаюће.

5. Успавляюћий ѣ и дуговременый начинъ наставляня најгорій, и ништа невреди. Зато, онъ мора бити пробућуюћий, непрекидну позорность обраћаюћий, и прѣятность прибавляюћий. А да ово буде, учитель има пазити; а) да важность и пользу предаваемога предмета ученицима чешће напоминъ; б) изненада да ѣ о ономъ пита, што имъ ѣ казао и казуѣ, особито оне ученике, коѣ примѣти, да непазе; в) да начинъ предаваня по потреби променяѣ, т. ѣ. одъ озбилаго на весело прелази; г) да ниеднога предмета у школи нѣбуде, кои бы пазливостъ деце растурао (н. п. птице, смешни ликови и т. д.); д) да нико поредъ прозора школски непролази, и око школе нелупа и тако неразговара, да се у школи чуѣ; и е) прѣтнями и казнима слабо се вниманъ деце пробућуѣ, но и ове начине, особито опомене може учитель употреблявати, али само у крайности.

6. Учитель се мора старати да сходна занимања ученицима даѣ и изванъ часова школски; ѣрь тимъ се самодѣлательность деце пробућуѣ и

ту ѣе учитель све србскимъ езикомъ предавати и толковати; и ако примѣти, да деца кою речъ неразумеду, онъ ѣе имъ всту разяснити онымъ нарѣчѣмъ, коимъ ученици говоре.

развѣя, кое є єдно одъ найглавніи задатака наста-
вляня. Ово занимањѣ ученика треба да се састои:
а) у повторавању оногъ, што су у школи учили;
б) у ученю на паметъ; в) у писменомъ упражнява-
ню и израђиваню писмены задатака; г) у красно-
писаню; и д) у задатцима расматрања и размишля-
ваня. Последнѣгъ рода задатци могу се и онымъ
ученицима давати, кои јошъ читати, писати и ра-
чунати незнаю. Н. п. учитель ће казати єдномъ
ученику, да добро размотри црквено или школско
зданіе, другомъ кола или плугъ, трећемъ ово или
оно високо и лепо дрво и т. д. па ћете ми у првомъ
часу школскомъ казати шта сте на комъ предмету
примѣтили, и изъ кои се частій састоє. — При за-
датцима овы изваншолски занимања, има учитель
пазити: да су сходна узрасту и способностима уче-
ника; да нису одвећъ тежка ни лака; да су колико
є више могуће различна; да ѿ ученици непренебре-
гаваю; и по овомъ да ѿ учитель свагда размотри,
поправи и ученицима каже, гди є кои погрешіо, и
како се ово или оно боль урадити и описати може. И

7. Цело наставляњѣ треба да се оснива на
нравственности христіанской. Ова треба деце ср-
це и душу да обузима, и у начинѣ мишлѣня и дѣ-
ланя да се претвара. За ову најглавнію цѣль на-
ставляня, ніє довольна само христіанска наука,
него и сви остали предмети могу се, манѣ или
више, и треба ѿ у томъ духу предавати. Тако
н. п. Математичный Земльопись врло є удесанъ
предметъ, да се деци свемогућность, премудрость
и преблагость божія представя, и побожность у
срце улива. По овомъ учитель мора у наставляню
и обучаваню деце све оно избегавати, што бы
овой цѣли противно было; што бы децу къ двоу-
мію водило и забунѣивало; и што небы чувство
побожности и добродѣтели пробуђивало.

Особени начини наставляня.

Неки учители и наставници узимаю два, а неки и четири особена начина наставляня. Но сви ови, мањ или више, зависе одъ предаваемы предмета, и одъ узраста и способности ученика. Првѣй є начинъ наставляня: ученицима напредъ казивати и налагати, да ово и оно утуве и искажу; другѣй є: стваръ обяснявати и преповедати имъ; трећѣй є: предлагати и ушућивати ученике, да сами изнађу истину; а четвртѣй є питаюћѣй, т. е. да учитель ученицима сходна и разумителна питаня дає, њѣове одговоре саслушава, и новимъ питаняма њѣ на путъ истине изводи. О свакомъ овомъ начину наособъ говорити, нѣ цѣль овогъ наставленія; зато ћемо се задовољити, да по потребама и околностима нашимъ само оно изложимо, што намъ се за найнужднѣе види, т. е., како прописане предмете сваки за себе предавати треба.

Три су предмета у основнымъ школама поглавита, а ти су: читанъ, писанъ и рачунъ; зато ћемо о овима најпре и говорити, па ћемо онда и на остале прећи.

ГЛАВА ПЕТНАЕСТА.

I. Упознаванъ писмена, срицанъ и читанъ уобште.

Искусство є показало и показує, да у насъ деца врло тежко уче добро и лепо читати. Ово долази одтуда, што никаква олакшица нѣ учињена у обучавању деце у читаню. Деца уче најпре имена писмена, и то редомъ, па после одма

почну срицати, и при овомъ имена писмена изговараюћи, о правымъ гласовима писмена ништа незнаю *). Овако учећи јошъ е теже за децу, кадъ читаве речи, особито многосложне почну срицати; еръ не само да свакогъ писмена име изговараю, него и при свакомъ долазећемъ слогу, и предходеће повтараваю. Овай, читаню неоговараюћий начинъ обучавања деце, текъ се онда яче осети, кадъ деца читати почну; еръ при читаню наеданпутъ нестане оны различны наименованія писмена, и оногъ многостручногъ повтаравања слогова. И тако за читанъ сходно непреправљна деца нађу се учуду, и са свешћу неуче читати, него само механично и површно.

Къ овомъ дође и то, што често деца ни знаке или фигуре писмена добро неутуве и неразпознаю. Ово долази одтуда, што наши учители понайвише уче децу имена писмена познавати редомъ и угласъ: Азъ, Буки, Вѣди и т. д.; па знаке нѣове добро и несвате. Истый, механичный начинъ, упражњаваю често и при срицаню и читаню **).

*) У наставленію за учитель основны школа одъ 1844. страна 6. точка 8., истина, да е казано: „да учитель при срицаню само гласове и тонове писмена употребљаваю, а наименованія овы възоставляю.“ Но ово е врло тежко практицирати; кадъ се деца са гласовима писмена напредъ неупознаду. Зато е нужно, да учитель децу и са гласовима писмена напредъ упозна, па онда само ове при срицаню е употребљава.

***) Собствено ме е искусство уверило, да деца у многимъ школама нимало читати незнаю. Тако н. п. кадъ се еданъ ђакъ, особито Букварацъ, прозове да чита, онъ ће редомъ, као што у кнѣжки (Буквару) стон читати. А кадъ га човекъ упыта: гди е ова или она речъ, или читавъ смисао, кон е изговорію, онъ незна. Давле на память, као што е научію, говори, а читати незна.

Да бы пакъ овай невалялый начинъ учительи избегли, а цѣли сходанъ и лакшій узели при упознаваню деце са писменима, и у обучаваню исте у срицаню и читаню, овы се правила имаю придржавати:

А. Упознаванѣ писмена.

1. Треба децу упознати са знацима, или писменима, и нѣовымъ гласовима, т. е. звуцима нашегъ говора *). При овомъ послу учитель има пазити: а) да деца имена писмена добро и преко реда науче; б) да ѣдногъ писмена име одъ другогъ разликовати свате; в) да свакогъ писмена фигуру добро познаду; и г) како ово буде, да приступи децу са гласовима и звуцима писмена упознати.

2. У предизложеномъ обучаваюћи децу, овако ће поступати: а) при упознаваню ученика са именима писмена: Азъ, Буки, Вѣди и т. д., и фигурама: а, б, в, и т. д., учитель ће се найпре служити са великомъ штицомъ, која о дувару у школи обешена стои; за овымъ са ручномъ или маломъ штицомъ; и напоследку, показаће имъ иста писмена и у Буквару; б) треба деци казати,

*) Г. Вукъ С. Караџићъ, у Даници за 1827. годину, стр. 4. међу осталогъ и то каже: „Кои е учитель радъ кога најлакше да научи читати, валя да му неказув никако имена слова, него само нѣове гласове, бов имаю у читаню; па онда нема срицаня, него како се познаду слова, одма се може читати.“ И опетъ држимъ да е болѣ, децу найпре упознати са именима и фигурама писмена, па онда са гласовима; и после при срицаню само гласове употреблявати. Срицанѣ пакъ са напомињанѣмъ само гласова писмена ништа друго нѣ, него читанѣ у слоговина. А ово е нужно чинити и зато, што деца томъ приликомъ јошъ болѣ извикну и утуве, какавъ е гласъ когъ писмена, и што се ученици мораю постепено къ правомъ читаню водити. —

да има писмена, која сама за себе гласъ даю, као: а, е, и, і, и т. д., и са овима ій наново и добро упознати; в) исто тако назначиће имъ и показати и сагласна писмена, кои є гласове тешко изговарати безъ самогласны, као: б, в, г, и т. д.; г) представиће деци, како се нашъ говоръ састои изъ различни гласова, кое са онымъ писменима означавамо, која нѣова имена и фигуре већъ познаю, па имъ є садъ зато нужно, да се и са гласовима свакогъ писмена упознаду; по овомъ д) свакогъ ће писма гласъ, како се овај у изговарању речій чуе, деци напредъ говорећи показати, а то є овако: а, бѣ, вѣ, гѣ, дѣ, е, жѣ, зѣ, и т. д.; е) да бы деца гласове писмена лакше произносити научила, учитель ће имъ при свакомъ писмену самъ собомъ показати, како треба устнице, зубе, єзикъ, а и цела уста наместити. Тако н. п. а, и остала самогласна, изговараю се са прилично отворенымъ устима; бѣ, са затворенымъ устима, и само устницама; вѣ, са врло мало одклоплѣнымъ, или нестегнутымъ зубима и затегнутимъ устницама; гѣ, са мало више отворенымъ устима и прибитымъ єзикомъ за горню вилицу, или небце; иѣ, осимъ осталогъ и са малимъ дуванѣмъ на носъ; и т. д.; и ж) кадъ ученике са гласовима писмена добро и тако упозна, да ій свакій произносити и изговарати може, онда ій у истомъ треба и упражнявати. По овомъ:

3. Учитель ће напредъ изговорити єдну речъ, н. п. ба, адъ, Богъ, путь, врабаць и т. д.; и пыта-ти децу: кои се гласови у овимъ речма чую? бѣ-а, а-дѣ, бѣ-о-гѣ, пѣ-у-тѣ, вѣ-рѣ-а-бѣ-а-цѣ, и т. д. Упражняваня у овомъ могу и оваква бити: учитель ће казати деци, да гласъ а, мету предъ бѣ, и онда изговоре (абѣ); уместо а, предъ дѣ, да мету я, (ядѣ); уместо гѣ, после бо, да мету рѣ, (борѣ);

и т. д. При овомъ не треба итати, и напредъ изговарати, него ученицима оставляти и упућивати ѿ, да сами гласове саставе, и речи изговоре (далъ види срицанъ). И

4. Кадъ учитель ученике са грађанскимъ писменима упозна, и са овима напечатане и рукописне речи срицати и читати научи; онда ће на црквену, или славенску Азбуку прећи. При упознаваню деце са именима и фигурама црквены писмена, онако ће ѿ изговарати, као што подъ свакимъ писменомъ у Буквару написано стои. Но казаће и разясниће имъ, да су гласови и овы писмена онаки исти, као и у грађанской Азбуки; и да има неколико писмена, која се само у црквенымъ кнѣигама налазе, као: ѿ, ѿ и т. д. За овимъ ће ѿ и са гласовима овы писмена упознати; па по томъ, олакшице ради, и при срицаню славенскомъ, само ће гласове, а не имена писмена, напоминати и изговарати.

Б. Срицанъ.

Срицанъ ништа друго ниє, него читанъ у слоговима. Ово треба да постепено иде, т. е., да се почне са слоговима одъ два писмена, па три, четири и т. д. редомъ, као што є то у Буквару изложено. Како пакъ при срицаню треба поступати, и на шта пазити, ова ће правила показати:

1. Треба деци напредъ казати и пазљиву учинити, да мы у говору више гласова, єданъ съ другимъ скопчавамо, и тако слоге и речи саставлямо.

2. Учитель ће напредъ изговорити єданъ слогъ, н. п. *бу*, и дати деци, да га разчлене, т. е. изнају гласове, изъ кои се слогъ састои.

3. Да бы учитель у овомъ децу добро извештію и научію, треба да имъ дає слоґове, у коима сагласно писмо напредъ, а самогласно острагъ стои; па по овомъ да исте слоґове, пребацивши писмена, преиначе. Тако н. п. одъ жа, постало бы аж; одъ бу, постало бы уб; одъ ги, начинило бы се ип; и т. д. Напротивъ пакъ, одъ юд постало бы, дю; одъ уч, было бы, чу; и томъ равна. Оваква упражняваня треба чинити са свакиѣмъ ученикомъ наособъ, и уобште, и прозивати іѣ, да онаѣ дигне руку и каже, кои оваѣ или онаѣ слоґъ преиначити зна.

4. По овомъ учитель ће узети Букваръ *), и показати деци, да таквы слоґова има и у Буквару (§ 2. и 3). Садъ ће іѣ наново у истомъ упражнявати, и то донде, докле деца добро несвате, изъ кои се гласова кои слоґъ састои, и докле ненауче ове сама преиначавати.

5. Како се ученици са срицаѣмъ слоґова изъ два писмена, упознаду, одма имъ треба дати, да исто и читаю; еръ то деци велику радость приноси, и волю къ ученю дає, кадъ оно, што су научила, и употреблявати знаду. Ово се односи и на остале параграфе Буквара; дакле, како деца кои § срицати науче, нека истый и читати извикну.

6. При срицаѣю речій одъ едногъ или више слоґова, осимъ разчленяваня и обясняваня по предизложенымъ точкама, учитель ће и то деци казивати: да ѣ само на краю оны речій стои, кое се са сагласнымъ писменима свршую, и да никаквогъ гласа ово писме, ѣ, нема (§ 7. 8. и 9. Буквара).

*) Да имамо велике и мале штице у слоґовима састављѣне и издате, и то са крупнимъ словима, много бы лакше было ученике у срицаѣю и (чѣтаѣю) обучавати. Но надаѣ се, да ће се и ово скоро учивити.

7. Кадъ ученици до вишесложны речій (§ 4. 6. 10. 11. и 12.) дођу, нетреба имъ казивати, да при срицаню свакій предходеій слогъ, са долазећимъ повтораваю; ерь ово ій, осимъ осталогъ, приви-
 киява безсмислено, певаюћимъ или развлечећимъ гласомъ читати. По овомъ нетреба срицати: а-а, на-на, ана; аз-азъ, бу-бу, азбу, ка-ка, азбука; лю-лю, би-би, люби, чи-чи, любичи, ца-ца, любичица; — него овако: а-на, ана; аз-азъ, бу-бу, ка-ка, азбука; лю-лю, би-би, чи-чи, ца-ца, любичица. Дакле, свакогъ писмена гласъ у свакомъ слогу треба напоменути, и свакій слогъ за себе изговорити, па онда читаву речъ изрећи; при чему се има и на то пазити, дадеца после свакогъ слога мало застану.

8. Параграфъ 13. Буквара показуе, гди се писме њ употребљава. — Учитель ће деци и то показати, да њ умекшава писмена, н и л, зато се после овы, гди треба (§ 14) и меће.

9. Кадъ се на срицанѣ оны речій дође, кои слогови нису съ чертама: - - - разстављени, (§ 15. и 16. Буквара), учитель ће деци показати и разяснити: коя писмена комъ слогу иду. Кратка правила за ово есу: а) сва самогласна и двоегласна писмена, могу и сама за себе слогъ саставити, н. п. А-вала, р-теняча; б) после самогласны писмена, кадъ и са слитномъ (й) стои, свагда са предходећимъ самогласнымъ еданъ слогъ саставля, н. п. бой-се (види § 5. 17. и т. д. Букв.); в) гди два самогласна писмена едно до другогъ стое. ту едно иде предходећемъ слогу, а друго само за себе слогъ саставля, н. п. Ко-па-о-никъ; г) са-гласна писмена нигди слогъ безъ самогласногъ или двоегласногъ несаставляю, зато свагда узъ нѣи стое и самогласна, н. п. го-лу-би-ца, или двоегласна, н. п. гр-оце; и д) гди два сагласна пи-

смена у средини речій словъ, ту едно иде предходе́емъ, а друго долазе́емъ слогу, н. п. Гур-гусоваць. И

10. Учитель ће допуштати ученицима, да и сви углась сричу, и слокове читаю. Но при овомъ, као и при поєдинымъ има пазити: а) да имъ онъ самъ праваць дає, коимъ ће гласомъ и тономъ срицати и читати; б) да тай гласъ и тонъ природанъ буде, а не напрегнутъ и певаюћий; в) да после свакогъ гласа, слога и речи мало застану; г) строго треба редъ држати и пазити, да сва деца у кнѣигу, т. е. у она слова, слокове и речи гледаю, коє изговараю, и да їй свако изговара.

В. Читанѣ.

Децу треба учити не само да течно и лепо читаю, него и са смисломъ, т. е. да знаду и свате садржай оногъ, што су прочитала.

Певаюћий и напрежућий гласъ читаня у многимъ нашимъ школама постои. Ово долази одтуда, што учитељи непазе, да деца при срицаню, гласове и слокове неотезу и неразвлаче, и да їй природнымъ гласомъ изговараю. Овомъ много приноси и самъ начинъ, коимъ се учитељи служе при обучаваню деце у срицаню. Дете мора свакогъ писмена име при срицаню напоменути, свакій слогъ за себе изговорити, и све предходеће слокове у єдиной речи при свакомъ долазе́емъ и поєдиномъ, повторити. Зато, овай новъ начинъ срицаня (види срицанѣ), гди се само гласови писмена напомињу, и слогови више пута неповтораваю, много ће принети, да деца лепо и добро читати науче. Но при свемъ томъ, да бы деца у овомъ великомъ уметству, колико є више могуће, болъ успѣвала, има учитель пазити:

1. Да у самомъ почетку деца свакій звукъ писмена, свакій слогъ и сваку речъ правилно, чисто, ясно и са сходнымъ гласоудареніемъ изговараю.

2. Докъ деца поєдине речи добро читати и правилно изговарати ненауче, нетреба прелазити на читанъ читавы изражая и періода.

3. Треба деци казивати и обяснявати имъ, како се збогъ гласоударенія при поєдинымъ речима, смисао читавы изреченія и періода преиначити, и зло разумети може.

4. Чешће треба одъ деце захтевати, да главный смисао єдногъ періода и читавогъ саставка изнађу, и да овај одъ међуметака разликовати науче. Овымъ ће начиномъ деца оно, што прочитаю болъ и сватити и разумети моћи.

5. При читаню не треба итати. Учитель треба да оно самъ предъ ученицима ясно и разговетно прочита, што имъ читати задає, и то речъ по речъ, періодъ по періодъ. За овимъ ће прозвати неколико нъи, но найпре поєдиногъ, па после и више нъи, да заєдно и угласъ читаю.

6. Да бы учитель у овомъ болій напредакъ и успѣхъ учинити могао, а и помоћ имао, треба, да неколико ученика одбере, кои су најболѣгъ дара, лепо читати; и ове да у особитимъ часовима у читаню преправи, како бы ови, свимъ остальымъ за примѣръ и праваць служити могли.

7. Да бы деца болъ и лакше сватила, гди имъ се како съ гласомъ треба владати при читаню, учитель є дужанъ да їй са разделителнымъ знацима: запета (,), двоеточіє (:), вопросителна (?), удивителна (!) упозна. Ово ће учитель съ приликомъ чинити. Тако н. п. са запетомъ, почеће упознавати ученике одма при читаню § 15. Буквара; съ точкомъ, при § 16., и т. д. гди кои знакъ у читаню дође.

8. Како е цѣль читаня, да се човекъ чему научи изъ оногъ, што е прочитао, то е учителя дужность, да врло добро мотри и настоява, како ће нѣгови ученици узъ лепо читанѣ и науке и знаня прибавити изъ оногъ, што читаю. На ово е јоштъ нужднѣе пазити у вишимъ разредима, ерѣ су и деца за то зрелія, а и предмети су у читанкама врло различногъ и поучителногъ садржая. А да бы учитель у овомъ обзиру болѣй напредакъ показао, треба: а) да ученике при читаню чешће задржи, и пошто књиге затворе, пыта за смисао прочитаногъ; б) да имъ свакиъ данъ дае по еданъ део изъ Читанке за читанѣ кодъ куће, да овај добро и пазљиво прочитаю, и после, пре читаня школскогъ, да садржай истогъ укратко искажу; и в) при свршетку читавогъ едногъ дела или приповедке, пытати ѿ: чему су се изъ истогъ научили? и т. д. И

9. При читаню (а и срицаню) са црквенимъ, или славенскимъ писменима (§ 2. и слѣдуюћи Бук.), најтеже е за децу, да скраћиванѣ речій съ титлама свате. Истина, да е после скраћены речій у Буквару § 7. и свака подпуно изложена; но само ово нѣе доволно за децу, зато треба да имъ: а) разясни, како се коя титла зове, и уместо кои писмена коя титла стои; б) при свакой речи съ титломъ пытати ѿ, коя су писмена изостављена? (Ово треба кадкадъ чинити и при читаню молитвѣй, Буквара, Часловца и Псалтира); в) недопуштати, да сваку речъ по двапутъ изговараю, н. п. *Ѧггѡз Ѧнѡелз*, и т. д., него само еданпутъ. При овомъ треба имъ казати, да само зато стои свака речъ (§ 7. Буквара) по двапутъ напечатана, да изъ друге речи виде, коя су писмена у првой изостављена; и г) треба ученике обавестити и казати имъ, да су све наше црквене књиге и молитве съ

титлама напечатане, па зато, да имъ е и нужно, да ово скраћиванъ речій съ титлама добро науче.

ГЛАВА ШЕСТНАЕСТА.

II. Писанъ

Писати значи, мисли и уображеня умети изражавати са видимымъ знацима. Умѣтство е овога, као и читаня, врло полезно, па и нужно. У насъ млоге общине школу подигну и учителя узму скоро само зато, да бы писменогъ човека у своіой средини и на руци имале. — Но како се и коимъ начиномъ ово нужно умѣтство нашої деци предае? Старинскимъ, т. е. врло несходнымъ начиномъ. Колико пакъ овај несходанъ начинъ, обучавати децу у писаню, приноси, да наша деца добро писати и рукописе читати тежко уче, толико и оскудость у средствама за то нужнымъ. Да бы се овой оскудици коликогодъ доскочило, Попеч. Просвѣщенія издало е найпре нарочите прегледалице на камену резане, па доцнѣ и 10 црны таблица, за обучаванъ деце у краснописаню опредѣлене. И ове су одъ неисказане ползе за наше основне школе; зато нетреба ни една школа у овимъ да оскудѣва. — Да бы учителя болъ знали, шта е јошъ нужно и како треба ученике у писаню обучавати и наставляти, излаже се у слѣдуюћимъ точкама :

1. Како дете у школу дође, и печатана писмена позна и научи, треба га и у писаню почети обучавати, или болъ рећи, за ово спремати.

2. Писанъ нетреба почети са писменима, и са писанѣмъ на артии по плайвазу, као што то

млоги чине *); него треба децу за писанѣ писмена преправити, и то регрштеромъ на таблици одъ шифера и кредомъ на табли. По овомъ

3. Деца се за писанѣ преправляю овако: а) треба деци казати, како се регрштеръ и креда, а тако и перо, при писаню држи; б) учитель ће начинити съ кредомъ на табли найпре єдну точку (.), и казаће деци да є начини свако на своіой таблици **), а и кредомъ на табли, за овимъ две (..), єдна спрамъ друге, две (:.) єдна исподъ друге, па по две (::) єдне спрамъ други, и єдне исподъ други, и т. д.; в) кадъ ове лепо правити науче, треба имъ показати, да одъ єдне точке до друге вуку линію (—). Линіє се могу вући и овако: \equiv , \equiv , $||$, \llcorner , \llcorner , и т. д.; г) кадъ се у овомъ извеште, онда ће почети вући криве линіє: \cap , \subset , \cup , и т. д. После свега овогъ приступиће учитель къ поєдинымъ частима писмена, кое су у почетку првогъ реда, на црной таблици подъ I, изложено.

4. Кадъ се на овај начинъ деца за писанѣ добро преправе и руку ослободе, онда ће имъ

*) Починяти децу учити да съ наствломъ на артин и по плайвазу пишу, осимъ већегъ трошка и други млоги незгода, и та є: што нису деца слободна, врь лако артию изирляю, и што немогу да поправе оно, што покваре. На таблици одъ шифера и табли почети писати, овы незгода нема, и деца слободніє и радостніє ономъ подражаваю, што имъ учитель зада и каже.

**) Свакій ученикъ треба да има таблицу одъ шифера и на ньой подугачко привезанъ регрштеръ и парче сунѣра или чисте крпе. Ове таблице нетреба да ученици кући носе, него треба у школи да стов, и учитель да нареди, како ће ій средствомъ єдногъ ученика, после свакогъ часа писаня в рачува, скупляти и на опредѣлено место (у орманъ) оставляти, и у свое време опетъ раздавати. Да бы се пакъ знало, коя є таблица когъ ученика, може се напясати на свакој име или нумера.

учитель казати и разяснити : да се рукописна писмена, као и печатана, на велика и мала деле. Осимъ овогъ разделеня, мала се (а и велика) писмена деле : а) на она, која се ни на выше ни на ниже не продужаваю, као: *а, г, е, ж, з, і, џ, њ, к, л, м, н, о, п, с, ш, х, ч, ш, њ, ю, я, њ, и њ.*; б) на она, која се на выше продужаваю, као: *б, в, ђ и ѣ*; в) на она, која се наниже вуку, као: *д, р, у, ц и џ*; и г) на она, која се на выше и наниже продужаваю, као: *ѣ и ѣ*. Кадъ ово учитель деци покаже, написавши на табли сва мала писмена, као што е изложено, онда ће њ њ почети најпре обучавати, да она писмена пишу која су подъ а) изложена; и по овомъ слѣдуюћа *).

5. При обучаваню деце у писаню, треба и на то пазити, да се најпре она писмена писати науче, која су лакша и простія; па онда тежа и сложена. Н. п. *і, с, е*, лакше е писати него *џ, а, ш*. При овомъ треба имъ и граденѣ писмена обяснити, н. п. изъ *і*, начини се *џ*, кадъ се два *і* безъ точке, едно до другогъ мету; кадъ се јошъ едно *і* до *џ* напише, будне *ш*; кадъ се узъ *с*, стави съ десне стране *і* начини се *а*; и т. д. Све ово треба најпре да учитель самъ собомъ ученицима на табли покаже, па њ после редомъ и поедине прозива, да оно, што имъ е казао, напишу. Тако ће н. п. казати: Ранко! Напиши *с*;

*) Црне таблице за краснописанѣ издате врло су добре, само е штета, што писмена нису овако разделѣна, него су измешана. Но и ово се може учинити, кадъ се по другій путъ издавати стану.

кадъ напише казаће му: деде начини одъ с: а, о, д, б; — начини ты Мирко, одъ о: б, одъ в: ѿ, и т. д.

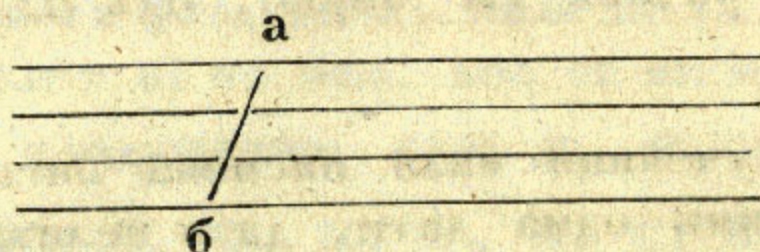
6. Кадъ ученици мала писмена писати нау-че, нетреба имъ одма дати, да и велика пишу; него їй треба учити, да и слокове съ малымъ писменима пишу, и то найпре съ онымъ, коя се не продужаваю (таблица IV.), па после и са продужаваюћимъ се писменима (таблица V, и VI.). При писаню писмена, коя се не продужаваю, нуждне су само две плайвазомъ вучене линіе _____, између кои ће деца писати; а при писаню и продужаваюћи се писмена, потребне су че-тири: _____

7. Учитель мора врло добро пазити, да деца писмена мала и не продужаваюћа се између оне две линіе подпуно праве; а продужаваюћа се управо до надлежне долнѣ или горнѣ, или до обе линіе вуку, како е кое писмо. Линіе треба правити и на таблицама, кадъ деца съ регрштеромъ пишу; и нѣово разстояніе зависи одъ тога, колико учитель оће, да деца крупна писмена праве *). Почетницима и малой деци болѣ е давати, да мало крупнїя писмена пишу, него ситнїя.

8. Да бы деца знала, колико е потребно, да писмена косо леже одъ десне къ левой страни, учитель ће имъ ово на таблицама, а и на вели-

*) Врло бы добро было, кадъ деца на артїи писати почну, да такве артїе имаю, коя е са спомагателнымъ чертама, или линїяма, за писанѣ снабдѣвена, какве у нашей кнїггопеча-тнїи има. — Међу тимъ учитель може старїе ученике у помоћ узимати при ленираню прописа за млађе; а тако и при зарезиваню пера, особито кадъ много ученика има; но ово треба свагда да изванъ часова школскїа бива.

кой табли назначити єдномъ преко вученомъ линіомъ, а, б,:

Ова линія, коя показує, колико писмена косо лежати имаю, треба свагда, да на краю леве стране: таблице, табле или прописа стои.

9. Кадъ ученици велика писмена писати почну (таблица VII. и слѣдуюће), учитель ће деци показати, коя се писмена на кою страну продужаваю (точка 4.). Исто тако разясниће имъ, изъ кои се и каквы чертій кое писме састои; упућиваће ихъ, да изъ єдногъ писма друго начине (точка 5.), и чишиће ихъ пазљиву, да разлику између єдногъ писма и другогъ свате. Пошто се деца и съ писанѣмъ велики писмена добро упознаду, онда имъ треба дати, да найпре краће, па после и дуже речи пишу, кои є прво писме велико, а остала мала. Читаве пакъ речи са великимъ писменима писати, цѣли неодговара.

10. Свако се писме састои изъ дебелы и танки чертій, или линія. Дебеле су линіе основне черте свакогъ писма, а танке саюжаваюће и украшаваюће исто. Учитель треба при писаню свакогъ писма деци да каже: кое су основне, кое саюжаваюће, и кое украшаваюће черте. Тако н. п. кадъ имъ и писати покаже, казаће, да су обе дебеле (и) черте основне, средня танка (-) саюжаваюћа, а обе крайнѣ танке (/) украшаваюће. По овомъ треба децу пытати, да сама и свако за себе каже: кое су когъ писма основне черте, кое саюжаваюће, а кое украшаваюће.

11. Да ученици не бы у забуну долазили, а и свако писме, и нѣгове саставне части, болѣ сватили, нетреба имъ много писмена у єдномъ часу школскомъ показати. Доста є дакле, да за єданъ сатъ два или три писмена писати науче. При писаню треба, да су орудія, као: креда, регрштеръ и перо зашилѣна и удесно начинѣна. Учитель ће деци и то показати и обяснити: да дебеле черте постаю, кадъ се са орудіємъ, коимъ пишемо, мало притисне, и исто се мало више положи, него обично; а танке, кадъ то орудіє овлашъ држимо, и само врхомъ по табли, таблицѣ или артїи доваћамо.

12. Са изговаранѣмъ гласова, срицанѣмъ и читанѣмъ и рукописны писмена, треба децу упознати. Ово ће чинити учитель по онымъ правилама, која су за читанѣ печатаны писмена (глава 15.) изложена. Но да бы деца различне рукописе болѣ читати научила, треба имъ давати, да прописе у размену читаю. Ово є јошъ нужднѣе у старѣимъ разредима чинити; но треба назити, да ти прописи буду различногъ садржaja. А да ово буде, и да се ученици привикну сами и безъ прегледалица правилно писати, даваће имъ најпре, да разне предмете изъ печатаны кнѣига пишу, па после и изъ главе, куда спада и казовно писанѣ, или диктандо. Писати изъ главе, упражњава ученике и у разсуђиваню и размишљаваню. Тако ће н. п. дати учитель єдномъ, да опише спољашнѣй изгледъ куће, цркве; другомъ да опише внутренѣ разположенѣ куће, цркве; трећемъ, да опише, кое се ствари и која орудія налазе у кући, у школи; и т. д. Оваква описиваня учитель ће свагда разматрати, и ученике пазљиве чинити, у чему су погрешили, и како се ово или оно болѣ описати може. И

13. При обучаваню ученика у писаню, врло є нужно, да се и са најнужднѣимъ правилама пра-

вописа упознаду. Ово се може почети, како деца и велика писмена писати науче; но треба учителю пазити, да ово само практично чини, и да постепено иде. Найнужднѣя пакъ правила правописа єсу: а) сваку речъ треба онако написати, како є у чистомъ и правомъ србскомъ говору изговарамо; б) на корень речій треба пазити при писаню производны, т. є. онаквы, коє одъ други речій постаю; в) велика се писмена употребљаваю: у почетку свакогъ періода, и после точке; при писаню свакогъ собственогъ имена; и у писмама заимена, коя стое уместо оногъ имена, комъ пишемо *); г) писмо њ, обично се употребљава само на краю оны речій, коє се на сагласно писме окончаваю и мужкогъ су рода; д) писме њ, меће се узъ *н* и *л*, гди є нужно, да се ова умекшаю, и на краю оны речій, коє се на сагласно писме окончаваю, а женскогъ су рода; е) свака се речъ при писаню, кадъ на краю єдногъ реда неможе читава да стане, онде раздвая, гди се слогови деле (види срицанъ), а речъ, коя єданъ слогъ саставля, никадъ се нераздвая; ж) гди треба писати: *ій*, *ы*, *ый*, и т. д., теже є деци обяснити, но и ово се може, особито у III. разреду почети, како ће деца и о томъ нешто знати, кадъ у IV. разредъ ступе.

ГЛАВА СЕДАМНАЕСТА.

III. Рачунъ.

Јоштъ у стара времена рачунъ є предаванъ у школама, као предметъ особите важности. Одъ какве є потребе и нужде рачунъ за люде, показує и то, што су измислили начинъ, како ће и

*.) Види у Писменихъ саставкма.

они рачунити, кои га у школи неуче. У рабошъ резати ништа друго нїе, него простъ рачунъ, когъ цифре зарезци заступаю. — Рачунъ е важанъ едно зато, што га у свимъ нашимъ одношаима врло требамо; а друго, што е онъ прекрасно средство, да се деци, коя школу посѣћаваю, умъ и остале душевне моћи развіаю, изобразе и изоштре. Онъ е дакле предметъ разума, и ако се свойству свомъ сходнымъ начиномъ не предае, цѣль е промашена. — У нашимъ е школама до найновїегъ времена и рачунъ, скоро сасвимъ механичнымъ начиномъ предаванъ *). Но болѣи и прилѣжнїи учители много су се у овомъ поправили; особито одкако су „Практичну Рачуницу за учитель осн. школа“ у руке добыли. — У оной е Рачуници доста ясно и практично изложенъ начинъ предаваня рачуна. Но при свемъ томъ, почемъ е рачунъ, врло важанъ предметъ, и на слѣдуюћа правила треба да учители пазе при предаваню истога:

1. Знанъ рачуна мора се оснивати на увиђеню и разуменю. А да ово буде, треба деци све са видимымъ стварима представляти (види страну 4. до 9. Практичне Рачунице); и докъ се учитель не увери, да су ученици стваръ сватили и разумели, несме њ оставити, или съ њима далъ ићи.

*) Я самъ у многимъ школама налазио деце, коя су по две и више година у школу ишла, па њи броятя правилно нису знала. Тако н. п. кадъ бровъ, уместо 30. кажу: двадесетъ и десетъ, и т. д. — Кадъ комъ кажемъ, да напише н. п. 103, и ако добро напише, нипошто не зна, зашто е нулу метуо, на другомъ месту, а не на комъ другомъ. — При раденю найманѣгъ рачуна, држе се строго оногъ реда, конїи су броеви у таблицама изложени. Тако н. п. кадъ дође да кажу, колико чвни: четири путъ деветъ, неможе одма да погоде, него иду редомъ, докъ не дођу на онай брой, кон имъ при рачуваню треба. Кон су освовни броеви, и како они постепено расту и постаю, њи старїи ученици не знаю. — И ово све показуе, да е рачунъ врло несходнымъ начиномъ предаванъ.

2. Давати деци, да млого и пространа правила рачуна напаметь уче, излишно є, и ученике забунює. Но да бы ипакъ нужна правила научили, треба имъ у примѣрима ова обяснявати, и по томе настоявати, да иѣ сами изналазе. Изнаѣено правило треба да свакиѣ ученикъ речма изрази, и то ясно и разговетно.

3. Штогодъ у рачуну ново доѣе, мора се манѣ или више, оснивати на старомъ и предходѣемъ; по чему га треба у свези и предавати, и тако у новодолазеѣемъ старо повторавати.

4. Штогодъ се утуви и свати, треба га одма добро и употреблявати научити. Зато треба децу у ономъ, што су научила, найпре добро упражнявати, па онда далѣ иѣи.

5. Рачунити изъ главе мора да се на све степене рачуна разпростре, т. є. све видове и задатке рачуна, па и само правило тройно, треба изъ главе рачунати. И ово треба да предходи рачунаню на табли и таблицама, но тако, да одма едно за другимъ иде, и у свези стои.

6. Да бы учитель болѣ увидіо и дознао, да ли су ученици задатке рачуна и редъ, коимъ су иѣ радили, разумели, треба да имъ каже и остави, да сами подобне задатке изналазе и задаю. Ово є нужно чинити и при рачунаню изъ главе.

7. Наставлянѣ у рачуну треба по разредима и способностима ученика поделити на одделена, коя по самой природи нѣовой таква саставляю. Н. п. одъ 1 до 10, саставля прво оделенѣ; одъ 10 до 100, друго; одъ 100 до 1000 треѣе и т. д. У Практичной Рачуници ово є на упражненія и делове врло добро, и по самой природи рачуна раздельно; зато учители у овомъ некъ се по истой и управляю.

8. Найприродни є редъ рачуна, десетичный. Овай десетичный редъ рачуна, или систему брое-

ва, треба да учитель ученицима одма при брояню разяснявати почне тако, како ће свакій увидити, да брояти, па и рачунити ніе тежко. Помоћу десетичногъ закона броева и изъ главе є найлакше рачунити; зато треба позоръ деце при овомъ особито обраћати, да га свате, и по нѣму свакій задатакъ изналазе.

9. По овой десетичной системи, деца ће лако сватити и величину свакогъ броя, па ће по томъ и одношенъ єдногъ броя спрамъ другогъ дознати. Учитель ће у овомъ ученике съ пытанняма упућивати, и никако имъ цео предметъ напредъ не обяснявати, него имъ давати прилике и времена, да сами о ствари мисле, и умне силе слободно развію. И

10. При упознаваню деце са одношеніама броева, и раденю рачуна простогъ правила тройногъ, треба ово найпре изъ главе, па онда на табли чинити. Тако н. п. питаће ученике: колико ће коштати 6 ока жита, кадъ две оке 50 пара коштаю? (Будући є 6, трипутъ веће одъ 2, то ће и траженный брой одъ 50, трипутъ већій быти, дакле 150.) Кадъ 5 аршина сукна кошта 30 гроша, колико ће коштати 40 аршина истогъ сукна? (Колико є пута брой 40 одъ броя 5 већій? — Па кадъ є брой трећій, одъ броя првогъ 8 пута већій, оће ли и траженный брой быти већій одъ другогъ? — Кадъ оће, колико пута? — и т. д.). На овај начинъ питаюћи и упућуюћи децу, врло лако свате просто правило тройно, а и моћ изоштре: ствари и предмете сравњивати *).

*) По помъ миѣнію врло бы добро, па и нужно было, да се и разломци донекле у нашимъ основнымъ школама предаю, а нарочито у IV. разреду. Но почемъ су исти школскомъ комисіомъ у рачуници за основне школе и учитель написаной взоставлѣнн, то и я о истымъ овде ништа неспоминѣмъ.

ГЛАВА ОСАМНАЕСТА.

Веронаука, или наставлянѣ у вери.

Вера или законъ естъ найвећа светиња, савршенство добродѣтели и свеза између Бога и людѣй. Безъ вере нема ништа светогъ и добродѣтелногъ. — Чувство побожности истина да се налази у свакомъ човеку, и ово се почне пробуђивати са првымъ знацима свести. Но да бы се ово сасвимъ развило и изобразило, нужна су права понятія вере, коя деца само наставлянѣмъ добыти могу; зато е наставлянѣ у вери најважнѣе осимъ свѣю. Ово треба свакой учитель да зна, и са ума никако нескида, да е онъ позванъ и онай предметъ предавати, кои намъ единствено прибавля овогъ света благо и добаръ животъ, а оногъ вечно блаженство.

За наше основне школе прописани предмети, кои о Богу и вери нарочито дѣйствую есу: Молитве и химне Богу, или пѣнѣ црквено; Свештена Исторія, куда спадаю и Заповеди Божіе, и Христіянска Наука, или Катихизисъ. Молитве се и пѣнѣ почну предавати како деца у школу ступе, и продужаваю се и повтораваю докле годъ теченіе школско трае. Свештена, т. е. Исторія цркве и вере предае се у II. разреду, (у IV. се повторава); а праву науку о вери, т. е. Катихизисъ уче деца у III. разреду, (а у IV. га повтораваю). Изъ овогъ узрока, што се наука о Богу и вери дели на различне предмете, кои се постепено и по разредима предаю, држимо, да е нужно, о свакомъ овомъ предмету понаособъ и говорити.

А. Молитве и пѣнѣ црквено.

Молитвомъ се и пѣнѣмъ човекъ приближуе и узвышава къ Богу, т. е. духъ свой напая побожно-

сти, безъ коє нема никакве добродѣтели; и ова треба да свакогъ човека права собственность постане. Да бы пакъ учитель у овомъ, за животъ нашъ найважнѣмъ предмету што болъ успѣвао при предаваню молитвѣй и пѣнїя црквеногъ, има пазити:

1. Да се часъ школскїй свагда съ молитвомъ почне и сврши, и то найпре да деца єдну молитву (као: „Царю небесный, утѣшителю и т. д.“) одною, па после и молитву („Отче нашъ и т. д.“) читаю.

2. Треба да децу о важности и вѣли молитвѣй поучи и обавести, да се молитва несастои у празномъ само читаню, него у благоговѣномъ подизаню чувства къ єдномъ Творцу, одъ кога сва блага произлазе.

3. Као што є нужно, да учитель ученицима у свачему примеромъ предходи, тако є при молитви ово јоштъ нужднѣе. Кадъ се годъ дакле моли Богу, учитель несме по школи одати, или што радити, него ће благоговѣно и скромно предъ ученицима стояти и пазити, да и саме черте лица нѣговогъ деци побожностъ представляю; и тако їй мало по мало привикне, молитве са узвыщенїемъ чувства къ Богу читати, и Истомъ се молити.

4. И при обучаваню деце у молитвама и пѣнїю, треба да учитель сваку лютость и ярость избегава, и ученике за ове, кадъ їй н. п. незнаю, никадъ неказни, него їй савѣтователно опомињ, и благимъ начиномъ настоява, да їй науче.

5. Првый училиштный часъ пре подне треба свагда посветити на обучаванѣ и наставлянѣ деце у молитвама, пѣнїю, (Свештенной Исторїи и Катихизису); єрь деца су у ово време найманѣ растулены мислїй, и таньї су и прїемљивїи чувства, него у друго време.

6. Врло є нужно, да учитель, колико є могуће избегава, малу децу и почетнике наставля-

ти закону и вери, предъ старіимъ и веѣимъ ученицима. Ово є зато нужно чинити, да се боль може учитель у дѣтинѣ чувство поставити, и сходно осеѣаню малы, овай имъ предметъ у разговору и приповеданю, и то любавнимъ начиномъ предавати. Свагда пакъ треба малу децу, найпре са видимымъ и ближимъ, па съ невидимымъ и удалѣнимъ тварима, у познаваню Бога и вере наставляти, и ограничити се на премудро устройство света, на слово Божіе, волю и провидѣніе Нѣгово, и на опредѣленѣ людій. И

7. При предаваню пѣнія учитель ѣе пазити, да деца и сложно и благозвучно певаю, єрь одъ тога найвише зависи лепота и пріятность нѣгова. А да ово буде, учитель треба да позна природный и свойственный гласъ свакогъ ученика, и по томъ да ій раздели на праве певце, или на преднячеѣе у пѣнію, и на помагаче, или секопдъ држаюѣе.

Б. Свештена Исторія.

Свештена Исторія, или повѣстница цркве представля намъ промисао Божій и догаѣає, кои су се съ развіанѣмъ света у цркви догаѣали. Она є тимъ важніи предметъ за предаванѣ ученицима, што свое доказе и основе налази у Светомъ Писму, и што служи за темель науци о вери. Изъ овы важны узрока има учитель при предаваню Свештене Исторіе пазити:

1. Да деца важность ове науке представля и исту имъ омилити труди се.

2. Да є са обясняванѣмъ и толкованѣмъ предає, коє да буде библийской науки сасвимъ сходно, и єдинствено на нѣой основано.

3. При свакомъ догаѣаю, особито важніємъ, да имъ на провидѣніе и промисао Божій позорь

обраћа, представляјући имъ у исто време свемогућностъ и милосрдіе Божіе, особито спрамъ рода человеческогоъ.

4. Ни єдну прилику непропуштати долазећа са предходећимъ сравнявати, и тако старо у новомъ понавляти. Н. п. кадъ на заповести Божіе дође, учинити децу пазливу, на законъ естественый и т. д.

5. Кадъ деца кою заповедь Божію науче старо-славенскимъ єзикомъ, треба имъ є одма и простымъ т. є. говорнымъ єзикомъ одъ речи до речи казати и настоявати, да є свако и на просто искаже и утуди. Овде учитель има врло лепу прилику ученике у єднობожству утврђивати, одъ суевѣрія їй одвращати, любовь имъ спрамъ родителя разпростирати; укратко, разяснявати имъ, шта се подъ любовію спрамъ Бога и ближњи наши разумева.

6. Наука Свештене Исторіе треба да деци за образаць и праваць целогъ живота служи; зато ће имъ учитель примере изъ Свештене Исторіе односно на животъ нашъ сходно разяснявати. Н. п. кадъ буде о потомству Каиновомъ и Ситовомъ говоріо, казаће имъ и то: да се деца Ситова небы покварила и развратна постала, да се нису са Каиновомъ поквареномъ децомъ помешала; и по овомъ, да треба свако хрђаво друштво избегавати, и са развратномъ неваляломъ децомъ никадъ се недружити, и т. д.

7. Кадъ стане о Исусу Христу говорити, треба да ученицима са одушевљѣнїемъ представля и вечну истину науке нѣгове; и са овомъ да їй увери, да є заиста Христосъ, нашъ Спаситель, кои є сишао на землю, да людима, преповедаюћи Евангеліе, покаже, како треба живити, па да овогъ света срећни, а оногъ блажени буду.

8. При разясняваню Рождества, Воскресенія и Вознесенія Христова, и уобште празника, треба децу обавесѣавати, и шта треба о празницима чинити (молити се Богу и добра дѣла чинити). Овомъ приликомъ нетреба пропуштати ученике обавесѣавати, и казивати имъ, да само оне празнике треба светковати, коє наша св. црква признає, и кои су у Календару црвенимъ писменима означени, и да сви они греше, кои изъ суєвѣрїя неке светце граде и светкую, као: младе Петке, заклоплѣне Четвртке, водене Вторнике и т. д. И

9. Све оно, што бы деци и найманѣ повода дати могло, да сумняю о истини ове науке, мора учитель строго избегавати и врло добро пазити, да ученици са чистомъ веромъ учено нѣговомъ слѣдую.

В. Катихизисъ.

Кадъ ученици Св. Исторїю сврше, т. е. познаду промисао Божїй о цркви, и развитакъ нѣнѣ, онда су преправни и праву христїанску науку учити. Но при свемъ овомъ, опетъ се изискує велика способностъ и вештина, те да се ова найспасителнїя наука у чистой форми и правой светлости нѣной предає. — Зато се одъ учителя изискує, да се строго придржава прописане кнѣжице „Краткїй Катихизисъ,“ а при томъ и на слѣдуюћа да пази:

1. Треба деци представляти, да христїанска наука најяснїе и најчистїе мисли дає о Богу, вери и нравственности; и да она разясњава, шта є вера и безсмртїе душе, и у чему се састои любовъ према Богу и ближнѣму.

2. При разясняваню, како се име Божїе свети и прославля, треба наводити и прославлянѣ Божїи угодника, т. е. светителя и крстногъ имена.

Називаће дакле учитель ученицима, да онај Бога, Божѣ угоднике и крстно име по Христовой науки прославля, кои у цркву на молитву иде, цркви прилоге чини и бедне и сиротне надгледа, и ти дана уделює имъ; а што многи оне люде, кои и кодъ свои кућа имаю шта пити и єсти, на данъ славе свое, часте, то є само обичай и займъ. —

3. При свакомъ кораку нужно є, да учитель и важность Христове науке деци представля, а то ће чинити моћи, кадъ имъ постепено и редомъ казує, да Катихизисъ разчленява не само Символь наше православне вере, Заповеди Божіє и молитву господню „Отче нашъ“, него онъ толкує и шта св. црква заповеда, и кои су дари Духа светогъ. И по овомъ

4. Да ће свакомъ ономъ благо бити и овогъ и оногъ света, кои Христову науку добро научи, и по нъой цео животъ свой проводи.

5. Учитель има пазити, да толкованъ нъгово буде основано на Свеш. Исторіи, особито Новогъ Завѣта; и тако, да деца у исто време повторе и утврде и све оно, што су учећи Свеш. Исторію, чула и научила.

6. При толкованю друге части Катихизиса има учитель врло удесну прилику, ученике наставляти и у моралу, или нравственности, и у любви спрамъ родителя, спрамъ свакогъ човека, спрамъ старіи и власти. Примере треба изъ самогъ живота да наводи, н. п. да є свака она кућа напредна, у којој деца и сви укућани слушаю отца и домаћина; а напротивъ, гди у кући нема слоге и послушности, ту є свако зло и несрећа. Тако є исто и у обштини, срезу, окружію и у целой земљи. — И

7. Цео учительскій животъ, и сва нъгова дѣланиа, а особито при предаваню Катихизиса,

треба да оной науки одговараю и са истомъ се слажу, кою ученицима предае и толкуе; и тако ѿ не само словомъ него и дѣломъ увѣрава, како треба свакомъ Христіянину живити. Овако радећій и живећій учитель, заиста ће своимъ ученицима она спасителна основоположеня у срца ули-ти, коя ће имъ давати и прибавляти у опасности крешность, у туги утѣху, а у беди надежду. —

ГЛАВА ДЕВЕТНАЕСТА.

Прва Знаня.

Прва, или болѣ рећи, свакомъ човеку па и Србину нужна знаня, садрже у себи различне предмете, кои су укратко изложени, и које учитель разясняванѣмъ и толкованѣмъ треба да разпространява и допуњава. Ово му е јоштѣ нуждне чинити при предаваню оны предмета, о којима у другимъ школскимъ књижицама нема говора, него само у „Првымъ Знаняма.“ Изъ овогъ узрока, што „Прва Знаня“ садржаваю пайнужднія знаня, и што су предмети разногъ садржая и укратко изложени, учителю треба пазити:

1. Да свакогъ предмета ваособъ, цѣль и важность позна; и по томе, да га тако предае, како ће ученици оно знанѣ прибавити и усвоити, које ће имъ целогъ живота за правацъ и на праву користь служити.

2. Предмете, кои са другимъ школскимъ предметима у сродству и свези стоје, треба еданъ другоме сасвимъ сходно и непротивусловно предавати. Н. п. глава прва овогъ предмета стои у свези са наукомъ о вѣрозакону.

3. Оне предмете, о коима се само у „Првѣмъ Знаняма“ говори, треба ученицима обширнѣе предавати и толковати, него оне, кои се и наособѣ уче. Н. п. о човеку и чуваню здравля, о три царства природе, и т. д. само се у „Првѣмъ Знаняма“ говори.

4. При предаваню Астрономіе учитель ће пазити и на то, да децу о премудрости и свемогућности Божіой увери, и суевѣрне мисли о воздушнымъ появльиваняма одъ нѣи удали, а праве имъ и истините ули.

5. При обучаваню деце о разделеню времена, учитель несме пропустити ученике упутити, и како се Календаръ употребљава. Да бы у овомъ болъ успѣо, мора ученицима све редомъ показивати, гди се шта у истомъ налази, и по овомъ прозивати ѿ и налагати имъ, да и сами нађу: кои є кадъ месецъ, кои є кадъ данъ и праздникъ, когъ ће датума и у колико сатій пре или после подне бити мена, или уштапъ; и т. д.

6. Природна є Исторія врло лепъ предметъ, да се деца и у вери утврде и увиде, како є Богъ премилостивъ, и како є свашта и на нашу користь створио. — Обраћаюћи позоръ деце на природне предмете намъ найпужднѣе, разясњаваће имъ, шта є природно, а шта художественно; па по овомъ и користь, кою одъ нѣи имамо *).

7. Науку о различнымъ мерама, треба и помоћу рачуна обяснявати. Кадъ деца науче, како се

*) Врло є нужно, да свака школа има изображена изъ естествене повѣстнице, и то изъ сва три царства природе. — Ова изображена држао бы учитель у школи на дувару прибита, а нарочито, кадъ бы Естествену Исторію предавао. Она бы велико упечатљивъ на децу правила, и учитель бы ниъ свашта лакше разясніо. За садъ оваквы изображенія имамо узъ: Естествену повѣстницу г. др. В. Маринковича, 1852., но за основне школе ниъу найудеснѣя.

коя мера зове, колико е која и шта се чимъ мери, треба ий пытати: и колико манъи мера иде у већу (н. п. литара у оку —), и на колико се манъи мера, или частій већа дели (н. п. аршинъ на урезе).

8. Исторія народа и отечества нашегъ треба да любавъ и сачувствованъ наше пробуди. Зато учитель обраћаће особитый позоръ на то, да деци приповеди: какве е судбине нашъ народъ и наше отечество претрпило; кои су и какви су наши жупани, краљви, цареви и деспоти были; кои су се Срби прославили са пожертвованъмъ самогъ себе за свой народъ и отечество, и уобште, све оно, и онако треба предавати, како ће се деца чувствомъ народо и отечестволюбія напоити. Ово треба иоштъ обширнѣ у IV разреду чинити, гди деца Историю народа нашегъ, као особитый предметъ уче. (Види главу 23.).

9. Како треба Граматику предавати, речено е на свомъ месту (глава 21.). Но, почемъ се и у „Првымъ Знаняма“ о Граматики говори, то ће учитель сву пажню на то обраћати: како е свакомъ човеку знанъ граматике врло нужно, и како ова ништа друго нѣ, него вештина, оно што мислимо, лепо, правилно и разумително другомъ саобштити, т. е. изговорити и написати. За овимъ ће се старати, да ий практично са најпречимъ правилами езика упозна, а то ће чинити моћи, кадъ предметъ са примѣрима изъ самогъ разговора дечиѣгъ узетымъ обясњава. И

10. Да бы деца сватила и разумела, шта е отечество, и шта су спрамъ нѣга као Срби дужни, почеће имъ учитель ово разясњавати са кућомъ, местомъ и селомъ у комъ живе, па ће онда прећи на целу обштину, срезъ, окружѣ. Казиваће имъ, да се донде отечество наше распростире, докле нашъ Князь и правительство заповеда, и да цео

народъ подъ власти овога живеѣи, еднака права има, и по єдномъ се закону и уредбама управля. Дужности спрамъ отечества, закона и власти треба да учитель обширно ученицима разясни, казуюѣи имъ, како народъ у отечеству нашемъ добро и спокойно живи, и како има народа, кои су угнѣтени и бѣдно живе. — Любавъ дакле къ отечеству, и повинованѣ закону и власти земальской, треба ученицима у срца уливати и казивати имъ, да безъ овога нема среѣе, и доброгъ и спокойногъ живота.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТА.

Земљопись.

Земљопись є врло пространа наука, и може се за различне цѣли разно узети и предавати. Но наша є цѣль о предаваню оногъ земљописа говорити, кои є за наше основне школе прописанъ, а тай є: Обштій Земљопись целогъ света, и почастный Србіє, Црне горе и Турскогъ Царства у Европи. Првый се предає у III, а другій у IV разреду. Па како су ови земљописи различногъ опредѣленя и садржая, тако є нужно о предаваню свакогъ наособъ и говорити.

A. Земљопись обштій.

Овай є предметъ за наше основне школе съ томъ нарочитомъ намѣромъ прописанъ, да деца мало неко. знанѣ о земљи нашої добыю, да се одъ суеверія сачуваю, и да силу, премудрость и промисао Божій познаду. Да бы се ова важна цѣль што болѣ постигла, учитель ће пазити:

1. Да децу обавести и разясни имъ, шта є земљопись и чему ће се изъ иѣга научити. При

овомъ представляе имъ, да е свакомъ човеку нужно, да овай светъ, на комъ живи, колико толико позна, и да се увери, да е Богъ заиста свемогућъ и єдино суштество, кое е све створило, и кое цео светъ у овомъ прекрасномъ поредку обдржава.

2. При предаваню математичногъ земљописа треба пазити, да видъ, движенъ и т. д. наше землѣ са онимъ предметима и онако обяснява, како ће ученике уверити, да е то цела истина, што имъ предае и казуе. Н. п. да сунце целу површину наше землѣ неможе у єданпутъ и у єдно време грєяти, може се и са ябукомъ спрамъ свеће и сунца разяснити; — да земля ни на чему нестои и то е доказество, што су е люди више пута обишли, и невраћаюћи се натрагъ опетъ на оно исто место дошли, съ когъ су пошли *).

3. Учитель треба да обштій земљовидъ съ кредомъ на табли означи, и деци разясни, шта коя черта представля; па по овомъ да имъ закаже, да га свако на своіой таблици, па и на арти само начерта и искаже, шта коя линія означава и како се зове.

4. При разясняваню поясева земны, особитый позоръ треба обраћати на дужину дана и ноћи, съ чимъ стои у свези и топлота и ладноћа. — Овде е найудобнѣя прилика децу обавестити, како сунце на землю нашу дѣйствуе и шта причинява.

5. Казуюћи ученицима гди е коя страна света, као: истокъ или ютро, югъ или подне и т. д. треба

*) Безъ земљокружника, или глобуса врло е тежко математичный земљописъ предавати и разяснявати. Но почемъ е се Попечительство Просвештенія постарало, те в израбєнь обштій земљовидъ, кои землю у два круга представля, навѣстно е, да ће се и о земљокружнику састарати. Међу тимъ, способанъ и вєштъ учитель може начинити земљокружникъ и одъ землѣ, или дрвета, и облєпивши га артиомъ, све на нѣму означити, што е за обясняванъ ове науке нужно, као: равнителя, сунчану стазу, и т. д.

ій поучити и о употребленію земльовида, особито гди се коя страна света (на свакомъ земльовиду) палази.

6. При предаваню естествоногъ земльописа има учитель врло пространо полъ децу поучити о саставнымъ частима света, особито главнымъ, нао што є воздухъ, топлота, земля и вода. Но све треба са онаквымъ предметима обяснявати, кои су ученицима найближи, и кое су очима видели, и видити могу. Н. п. кадъ о испаренію и претвараню паре у капльице говорити почне, треба узети лонаць, казанъ, у комъ се што кува, за обясняваюћій предметъ, па и оваква питаня чинити: бы ли могла вода врети и пара се изъ нѣ дизати, безъ ватре? Бы ли ватра могла горети безъ воздуха? Зашто се ватра у пећи и подъ казаномъ притули, кадъ имъ чимъ врата затворимо? и т. д. — Велика брда и планине треба найближимъ брежулькомъ почети обяснявати, велике реке найближимъ потокомъ, мора великимъ рекама, єзера барама, острова прудовима између два крака реке наодећимъ се, полуострова закукама малы река, вулкани одушкама на пећи, и димникомъ на кући, и т. д.

7. При предаваню грађанскогъ земльописа треба непрестано земльовидъ предъ очима имати, особито при означаваню различни држава, планина, река, єзера, градова и т. д.; и настоявати, да свако дете научи и прстомъ оно показати, што изговара.

8. О народима кадъ стане учитель говорити, треба да деци и то разяснява: како люди гди живе, чимъ се занимаю, како гди занати, трговина, земљодѣліє и т. д. напредує. — Међу тимъ ће нарочитый позоръ обраћати на славенскій, особито србскій народъ. Казуюћи деци у коимъ државама и предѣлима Срби живе, свагда ће обяснити, и шта су у којој земљи и одъ кога претрпели, па и данасъ шта гди трпе. — И

9. Почемъ учитель при Европи ученицима свашта обширнѣ разясни, то при говору о другимъ частима света, само ће на оне предмете особитый позоръ обраћати, кои у Европи нема. Н. п. на велике пешчане пустинѣ и безводне предѣле, на велике врућине, црне люде, разну и страшну животиню, различне плодове, и томъ равна.

Б. Земљописъ Кн. Србѣв, Црне-горе и Турскогъ Царства у Европи.

Кадъ ученици изъ Првы Знаня (глава VII.) познаду шта є отечество, и шта су спрамъ овога дужни, и кадъ изъ обштегъ земљописа увиде, како се кругъ земный на разне државе и народе дели, онда ће тимъ лакше и тимъ радостнѣ учити земљописъ свогъ отечества. Но при свемъ овомъ учитель има пазити и настоявати:

1. Да деци разясни и докаже, да є свакогъ Србина дужность, своє отечество познати, а тако и сусѣдне предѣле, у којима наша браћа живе.

2. При говору, съ коимъ земляма Србія данасъ граничи, петреба пропустити ученике обавестити, и докле се є србска држава простирала у време царева и краљва наши. И ово треба тако обяснявати, како ће деца и историю свогъ народа болѣ сватити и научити моћи.

3. При набраяню окружія и показиваню овы на земљовиду, треба деци съ питаняма и одговорима обяснити и то: коє окружіє, источно или южно и т. д. лежи, и коє окружіє съ коимъ предѣломъ изванъ Србіє граничи. Ово треба чинити и при напоминаяю поедины места и варошій, а къ овомъ и разстояніє єдногъ места до другогъ додавати.

4. Кадъ учитель стане о производима и трговини говорити, нужно є да ученике и о томъ

обавести: съ коимъ предметима Срби понайвише тргую; у кое се државе наши производи односе, и изъ кои мы опеть друге добыямо; шта е за развитакъ трговине и радиности нужно (н. п. добри путови, велике реке и т. д.).

5. Споминюћи колико има душа у Србији, и турскомъ царству, нужно е децу обавестити и казати имъ, да има земаля и држава, у којима на простору као Србија великомъ, осамъ и десетъ пута више народа живи, него кодъ насъ. Ово имъ може са селомъ и местомъ, у комъ живе обяснити. Н. п. ако кодъ насъ (у Райковцу) 1000 душа живи, то у другимъ некимъ земляма на толикомъ атару, као што е райковачкй, 10.000 душа живи и рани се.

6. Говорећи о свакомъ окружию наособъ, треба и све знатнѣ догађае у истомъ окружию збивше се, напоменути, као: Бой на пољу Косову, на Мишару кодъ Шабца, на Морави кодъ Варварина, кодъ Чачка, на Каменици, и т. д. Исто тако, при споминяню главни места и градова, треба и историчне знатности напомяти, особито, кое се нашегъ народа тичу. (Београдъ, Крушеваць, Призренъ, Пећъ и т. д.)

7. О Црной гори кадъ учитель говорити почне, треба да ученицима обширнѣ разясни: положенъ и станъ ове мале србске земль, и да имъ обясни, ко управя съ народомъ црногорскимъ и како е онъ свою независимость сачувао. — И по овомъ

8. при упознаваню деце са поединимъ управительствама и провинцијима турскогъ царства, треба особито на оне предѣле позоръ обраћати, кои су Србији найближи, кои су негда подъ србску власть подподали, и у коимъ земляма жители съ нама у тешнѣмъ сродству и тешнѣой свези стоѣ.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТЪ ПРВА.

Србска Граматика.

Езикъ е умна и душевна свеза међу людима, и главно средство целогъ изображеня и дѣланя човечіегъ. Дете почне јошъ на прсима матере учити говорити, и ово продужава, докле годъ жи-ви. Но при свемъ овомъ, како е лепо говорити, велико уметство, и како се безъ наставляня не-може човекъ научити, да своє мисли лепо и удес-но отѣлотворава, то е наставлянь и у езику врло нужно. — За ниже разреде наши основны школа ніе ова наука, као особитый предметъ, прописана; али е деца ипакъ уче, еръ учити гласове и тоно-ве езика лепо произносити, и сваку речъ и мисао лепо и ясно изговарати, читати и писати, ништа друго ніе, него ученъ езика. (Види главу 15, и 16). Граматика пакъ у правомъ смислу предає се само у IV, разреду основны школа. Па кое за то, што е кратко време за предаванъ ове науке опредѣ-лено, кое пакъ што е нужно, да се деца колико е више и болъ могуће баръ са главнимъ правилами србскогъ езика упознаду, учитель ће пазити:

1. Да ученицима вниманъ обрати на разлику речій у обзиру нѣовогъ значеня. Тако ће, кадъ деца еданъ ставъ и періодъ напишу, или изъ Чи-танке прочитаю, казати, да едне речи означаваю имена стварій, друге свойства, или качества, тре-ће брой, и т. д. Дакле обясњаваће деци, да раз-личны родова речій има.

2. Кадъ поедине части говора почну деца учити, учитель ће увекъ написати на табли она-квий изражай, у комъ ће бити и она речъ, коя ону часть говора представля, кою деца уче; па ће имъ е по томъ, питаюћи и одговоре саслушаваю-ћи, ясно и тако разложити, како ће праве мисли о

истой части говора добыти. За уверень, да ли су ученици оно разумели и сватили, што имъ е разяснявао, казаће имъ, да свакій у написанымъ ставовима, или у Читанки, више онаквы речій изнађе, које исту часть говора представляю, коя имъ е обяснѣна.

3. При скланяю н. п. имена, учитель ће напредъ деци разяснявати и казивати, да се имена скланяю, т. е. едне и исте речи меняю. За овымъ ће написати на табли едно или више имена, н. п. ястребъ, голубъ, и захтевати одъ ученика, да му на свако пытанъ, односително на написане речи, одговоре, а онъ ће їй тако пытати, како ће се исте речи меняти, и свакій падежъ представити. Кадъ їй са скланяньмъ речій упозна, треба да такве періоде изнађе и напише (на табли), у којима ће различни падежа быти; па по овомъ да ученицима наложи, да сами изнађу: коя речъ у комъ падежу стои, и зашто? — На овай начинъ треба ученике и при спрезаню глагола упражнявати, и пазити, да свакогъ глагола: значенъ, спрезанъ, видъ, место, начинъ, образованъ времена и т. д. свате.

4. Да бы деца све оно што уче болъ разумела, и практично употреблявати научила, учитель ће особитый часъ одредити, когъ ће ученике у разчленяваню речій упражнявати. Како деци правила које части говора обясни, одма треба да имъ каже, да, прочитавши еданъ періодъ у Читанки, онакве речи изнађу, које се на иста правила односе. И ово е тако нужно чинити, како ће съ долазећимъ и предходећа повторавати. Учитель ће дакле давати ученицима, да по еданъ и више періода свакій прочита, па онда речъ по речъ разчленява; при чему їй чешће треба и то пытати: како коя речъ има у овомъ или ономъ падежу и брою; у овомъ или ономъ начину, времену и т. д. Кодъ прилога треба, и на образованъ степеній пазити, а

тако и на означаванъ свойства и качества стварій; кодъ заимена и у место чега, или кога имена стои; кодъ предлога, кои падежъ, и на кое пытанъ кои падежъ изискуе овай или онай предлогъ; и т. д. све оно треба при разчленяваню речій напоминати, што граматична правила захтеваю, и што ѿ ѿбяснява.

5. О произвођеню, или образованю речій, краткости ради, истина, да у Граматики нїе ништа речено. Но учитель треба и у овомъ да ученике поучава, и то укратко, и при читаню и писаню. Казаће имъ н. п., да има и сложены речій, кое су састављене изъ корене и додате речи, као: коловозъ, земљопись, простонародный, наибольй, прерадити, и т. д. По овомъ ће казати деци, кое е корена, а кое додата речъ. Н. п. *земљо* е корена, а *пись* додата речъ; *радити* е корена, а *пре* додата речъ; и т. д. Ово подпомаже и обогаћава езикъ.

6. О правопису такође у Граматики нема говора, али е учитель дужанъ и у овомъ ученике поучавати, и то практично, (види главу 16. точку 13.). — Разделююћи знаци, или међуточїя такође су важанъ део правописа; ерь кадъ се точка (.), запета (,), вопросителна (?) и т. д. на свое место и гди треба не мете, тежко е разумети оно, што е написано, а често и два смисла имати може. Зато учитель треба да децу и о употребљаваню међуточїя поучава, и то при читаню и писаню. Казиваће имъ дакле и чиниће ѿ внимателну, гди е кои знакъ метуть, и зашто? При казовномъ пакъ писаню најудобнїя е прилика, да ѿ у овомъ поучава. Често ће имъ казивати (диктирати), да ово, или оно (изъ Писмены Састава, или и друге какве сходне књи́ге) пишу, неказуюћи имъ, гди треба запету, точку и т. д. метути; па по овомъ заказати имъ, да сами међуточїя, гди треба, мету. Затимъ ће ѿ редомъ прозивати и захтевати да кажу, гди су кое међу-

точіє метули; а и самъ ће учитель нѣіове рукописе прегледати, и казивати имъ, гди є кои погрешію. У почетку, и докъ ученици несвате, гди кое међуточіє треба метати, найболъ є, да учитель самъ оно на табли пише, што деци писати казує, и то безъ међуточія; па после ова, пытаюћи и одговоре ученика саслушаваюћи, назначи, и тако целу имъ стварь разясни.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТЪ ДРУГА.

Писмени Састави.

Поучавати ученике у сачиняваню, особито у саставляню писама, признаница, обвезаница и т. д. врло є нужно; и учитель има лепы образаца за овакова сачиняваня у кнѣжици „Писмени Састави“. Но онъ мора при овомъ обозрително поступати и пазити, да ій у истомъ постепено обучава. (Види главу 14. точку 6.). Како су ученици толико способни, да речи и краће изражає, као собствене мисли писати и излагати могу, онда су преправни, да се и у сачиняваню читавы періода и већи састава обучаваю и упражняваю. Да бы ученици што больій успѣхъ и у овой науки учинили, учитель ће пазити:

1. Да ученике поучи одъ єдне речи, найпре краће ставове правити, па после и читаве періоде и саставе. Даваће имъ дакле поєдине речи. н. п. Богъ, човекъ, дрво, и т. д. и заказиваће имъ да свакій за себе, и самъ изнађе сходне прилоге, за дате имъ речи, и да изъ нѣи, помоћу спомагателны глагола и други речій, н. п. прилога, саставе мале ставове. Н. п. Богъ є свемогућъ; човекъ є поштень; дрво є сирово; и томъ равна. За овимъ ће имъ задавати, да изъ овы кратки ставова, праве читаве, и веће періоде. Н. п. Богъ є свемогуће, свевидеће и найправедніє суштество; зато треба да Му се мо-

лимо, да право радимо и сву надежду на Нѣга по-
лажемо, па ће намъ дати срећу, здравлѣ и вечный
животъ. —

2. Учитель мора пазити, да деца задатке сва-
те; ерѣ докъ мислїй о єдномъ предмету недобыю,
немогу га ни описати. Свакїй дакле задатакъ, или
тему, треба да имъ разясни и устмено каже, како
ће овай, или онай предметъ описати, и шта треба
изложити.

3. Гди предметъ треба у извѣстной форми
описати, као што су н. п. писма, обвезанице и т. д.,
ту ће учитель ученика на образацъ (н. п. изъ пи-
смены састава) упутити, и казати му, да предметъ
у истой форми опише. Овде треба пазити, да за-
датакъ са образцомъ не буде єдногъ истогъ садр-
жая, него да се само по истой форми изложи.
Учитель ће даль казати ученику, да онай обра-
зацъ, кои се са задаткомъ у форми слаже, паз-
ливо прочита, при чему ће га и разяснити; па
ће му после образацъ одузети, и казати, да пред-
метъ самъ и како зна, но по разяснѣной му фор-
ми, опише. Но ово ће текъ онда чивити моћи,
кадъ се деца у саставляню упуте, и начинъ, коимъ
што треба описати, свате.

4. Свакїй писменный саставъ ученика, мора
учитель разсмотрити, погрешке плайвазомъ подву-
ћи и ученику га повратити съ тимъ, да подвучене
погрешке самъ поправи. По овомъ ће опетъ са-
ставъ прегледати, и ако дете кою погрешку не
могло увидити, или є зло разумело, разясниће му
є устмено, и саставъ ће му повратити, да погреш-
ку поправи, и слѣдуюћегъ сата каже, противъ
когъ є правила погрешило. За овимъ ће саставъ
учитель опетъ прегледати и писмено га поправити.
Поправке пакъ треба да постепено иду; тако н. п.
кодъ почетника прво є пазити: да речи онако пи-

шу као што њй изговараю; да се изражаи разуму; да нема граматичны погрешака. —

5. Све болъ саставе ученика треба у едной, одъ чисте артие сашивеной кнъйги и по заслуги редомъ изложити; ерь то е врло побудително за децу, што ће састави у кнъйгу и на прво место доћи, коя ћенаравно и приликомъ испита, трудъ, прилъжность, успѣхъ и способность ученика осведочити. И

6. При сачиняваню разны писама, обвезаница, признаница, сведочанства, уговора и т. д. учитель треба да децу и на све оно пазльиву чини, што се на таквымъ писменымъ саставима изложити мора, као: именованъ (allocutio), заключенъ, предподпись, подпись, данъ, месецъ и година, место.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТЪ ТРЕЋА.

Исторія Народа Србскогъ.

Исторія обшта врло е пространа наука, зато нѣе за наше основне школе ни прописана. Исторія пакъ народа нашегъ, опредѣлена е, да се у IV. разреду као особитый предметъ предае, и врло е нужно, да се ученици баръ укратко и са найглавнимъ догађаима народа свогъ упознаду; ерь она е врло удесанъ предметъ за пробућенъ народолюбія и добродѣтели, зато е у овомъ смыслу треба и преповедати. На шта пакъ мора учитель найвише пазити при предаваню исторіе, напоменуто е у глави 20. точки 9., и глави 21. Али, почемъ догађаи и судбина народа нашегъ заслужую наше подпуно и живо сачуствованъ, држимъ, да учителю треба, при предаваню овогъ предмета, и на слѣдуюћа пазити:

1. Да ученике за ученъ исторіе преправи и волю имъ пробуди; а то ће учинити моћи, кадъ ученицима напредъ преповеда и казуе, какву науку исторія садржи, и чему ће се изъ исте научити.

2. Учитель не треба да деци само каже: овај ћете или онај параграфъ за урокъ имати, или одавде донде; него треба да имъ свагда при задаваню, шта ће напаметъ учити, одъ точке до точке прочита, и садржай обширніе разясни: како се е, и кадъ ово и оно догодило; у каквимъ околностима; е ли много другоячіе и болъ бити; и т. д.

3. При напominяню догађая и владателя, свагда треба и године напominяти, кои е се шта догодило, и одъ кое е године до кое, овај или онај владатель владао. Да бы деца ово болъ упамтила, учитель ће на њедномъ табаку артіе, и у две три речи изложити: свакій догађай, и име свакогъ владателя редомъ и са означенъмъ година: па ће овај табакъ на зиду у школи и предъ очима ученика прибитъ држати, и захтевати, особито при повтораваню, да му и преко реда кажу: свакій догађай и године, кои е се шта збыло. —

4. Како е исторія народа са животописомъ владателя тесно скопчана, то ће учитель при напominяню поѣдины владателя, а и други славны людій, и сва њіова, добра и зла дѣла напominяти. При овомъ стараће се, да ученицима чувство добродѣтели, юнаштва, слоге, пожертвованя самогъ себе, пробуди; а напротивъ издайство, освету, лакомство, неслогу, као проклетиню и найвеће пороке опише и огади.

5. Како е нужно, да се при предаваню земљописа и историчне знатности напominю; тако е при предаваню исторіе јошъ нуждніе, да се ова у свези са Земљописомъ предае. Учитель ће дакле, особито при спominяню: државногъ простора, разны предѣла, градова, боена, свагда и на земљовиду показати ученицима: гди се шта налази, и гди е се шта догодило. И

6. Врло е добро, да учитель дае ученицима и историчне задатке, да њй кодъ свои кућа писмено израђую, и часъ еданъ, часъ другій догађай опишу. Но такове задатке, треба свагда деци обширно и тако разяснявати, како ће ученици сватити: кои ће предметъ, како, и съ кое стране узети и описати.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19Ср II 1099.1